OTDK-dolgozat

2023

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM

KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI KAR

A 2008-AS PÉNZÜGYI VÁLSÁG ÉS A COVID19 ÁLTAL OKOZOTT GAZDASÁGI VÁLSÁG A BALATON KIEMELT TURISZTIKAI TÉRSÉG VÁLLALKOZÁSAIRA GYAKOROLT HATÁSAINAK ÖSSZEVETÉSE

Nyírő Alexandra

dr. Marton Gergely

Kézirat lezárásának dátuma: 2022.11.14.

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS 1

2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS 3

2.1. Cikluselméletek 3

2.2. Gazdasági válságelméletek 5

2.3. A pénzügyi világválság 8

2.4. A koronavírus gazdasági következményei 10

3. MÓDSZERTAN 15

3.1. Vizsgált vállalkozások 15

3.2. Az adatgyűjtés eszközei és módszertana 16

3.3. Limitációk 18

4. EREDMÉNYEK ÉS KÖVETKEZTETÉSEK 19

4.1. Regisztrált vállalkozások 19

4.2. Működő vállalkozások 29

5. MEGBESZÉLÉS 38

6. ÖSSZEFOGLALÁS 42

7. IRODALOMJEGYZÉK 43

Ábrajegyzék

1. ábra: Eredeti és becsült trendértékek a regisztrált közkereseti társaságoknál (2008-2021) . 21
2. ábra: A regisztrált közkereseti társaságok dinamikus mutatói (2008-2021) 22
3. ábra: Eredeti és becsült trendértékek a regisztrált közkereseti társaságoknál (2008-2021) . 22
4. ábra: A regisztrált betéti társaságok dinamikus mutatói (2008-2021) 23
5. ábra: Eredeti és becsült trendértékek a regisztrált korlátolt felelősségűi társaságoknál (2008-2021)..... 24
6. ábra: A regisztrált korlátolt felelősségű társaságok dinamikus mutatói (2008-2021)..... 25
7. ábra. Eredeti és becsült trendértékek a regisztrált részvénytársaságoknál (2008-2021) 26
8. ábra: A regisztrált részvénytársaságok dinamikus mutatói (2008-2021) 26
9. ábra: Eredeti és becsült trendértékek a regisztrált egyéni vállalkozásoknál (2008-2021) ... 27
10. ábra: A regisztrált egyéni vállalkozások dinamikus mutatói (2008-2021) 28
11. ábra: Eredeti és becsült trendértékek a regisztrált vállalkozásoknál (2008-2021) 28
12. ábra: Eredeti és becsült trendértékek a működő közkereseti társaságoknál (2000-2020).. 30
13. ábra: A működő közkereseti társaságok dinamikus mutatói (2000-2020)..... 31
14. ábra: Eredeti és becsült trendértékek a működő betéti társaságoknál (2000-2020) 32
15. ábra: A működő betéti társaságok dinamikus mutatói (2000-2020) 32
16. ábra: Eredeti és becsült trendértékek a működő korlátolt felelősségű társaságoknál (2000-2020)..... 33
17. ábra: A működő korlátolt felelősségű társaságok dinamikus mutatói (2000-2020)..... 34
18. ábra: Eredeti és becsült trendértékek a működő részvénytársaságoknál (2000-2020)..... 35
19. ábra: A működő részvénytársaságok dinamikus mutatói (2000-2020)..... 35
20. ábra: Eredeti és becsült trendértékek a működő egyéni vállalkozásoknál (2000-2020) 36
21. ábra: A működő egyéni vállalkozások dinamikus mutatói (2000-2020) 36
22. ábra: Eredeti és becsült trendértékek a működő vállalkozásoknál (2000-2020)..... 37

Táblázatjegyzék

1. táblázat: Regisztrált és működő vállalkozások kumulált adatai gazdálkodási forma szerint19
2. táblázat: A regisztrált vállalkozások átlagmutatói 20
3. táblázat: A működő vállalkozások átlagmutatói 29

1. BEVEZETÉS

A koronavírus Vuhanban való megjelenése, majd Kína más térségeiben való elterjedése már 2019 decemberében aggodalomra adott okot lokálisan. A vírus cseppfertőzés útján terjedt emberről emberre, és gyorsan átlépte Kína határait. Pár hónap leforgása alatt már a világ számos országában azonosítottak fertőzötteket. Az egészségügyi adatok drasztikus növekedése következtében 2020. március 11-én az Egészségügyi Világszervezet világjárvánnyá minősítette az új típusú koronavírust, melyet a szervezet főigazgatója (Tedros Adhanom Ghebreyesus) közölt egy rendkívüli sajtótájékoztatón (WHO, 2020).

A pandémia rendkívül gyors terjedése és magas egészségügyi kockázata szükségszerű intézkedéseket kívánt meg világszerte az államok vezetőitől, amelyet a vírus fertőzőképessége tett indokolttá. Emberi érintkezés során beszélgetés közben, de akár egy köhögés vagy tüsszentés következtében is képes fertőzni anélkül, hogy a fertőző személy tüneteket produkálna (ECDC, 2020). A WHO által közzétett preventív jellegű szabályok betartása minden ember egyéni felelőssége a vírus elleni védekezésben és a közösség védelmében, ugyanakkor az állam feladata is, hogy megvédje állampolgárait.

Az állami felelősségvállalás a vírus terjedésének lassítását vagy éppen megállítását és az egészségügyi kockázat csökkentését jelenti. Ennek eszköze a humán érintkezések számának csökkentése és a mobilizáció részleges (vagy teljes) korlátozása. Az egészségügyi védekezés gazdasági sokkot idézett elő a háztartások és a vállalkozások mindennapi működésében. A gazdaság szereplői ugyanis nem tudtak úgy viselkedni, ahogy a Covid kitörése előtt viselkedtek, hiszen mobilitásuk állami utasításra szabályozva lett. A (teljes vagy részleges) karanténhelyzet különösen érzékenyen érintette azon ágazatokat, ahol a szolgáltatásnyújtás alapvető eleme a humán jelenlét és érintkezés, mint például a turizmus, a vendéglátás vagy a szórakoztatóipar.

A fogyasztói jelenlét hiányában a vállalkozások működési zavarokat tapasztaltak, amely bevételkiesés formájában csapódott le. A kieső bevétel nemcsak a vállalkozókat érintette negatívan, hanem a vállalkozások által foglalkoztatott munkavállalókat is, akiknek ezzel a helyzettel a munkahelyeik kerültek veszélybe. A megszűnő vállalkozások, a munkanélküliség növekedése és ezáltal a megtakarítások felélése vagy éppen a hitelfelvevők hitelfizető képességének megszűnése (és annak a bankszektorban lecsapódó következménye) gazdasági válságot idézhet elő.

A járvány előtt legutóbb a 2008/09-es világválság okozott szintén jelentős problémát a gazdaságban. Akkor a válság a bankszektorból egy endogén sokk hatására alakult ki, majd öltött globális méretű pénzügyi problémát. Bár e két válság természetét tekintve azt érzékeljük, hogy

különböző tényezők segítették elő a kialakulásukat, ám közös bennük, hogy egyaránt hatással voltak a gazdaság szereplőire, köztük a vállalkozásokra. Felmerülhet bennünk a kérdés, hogy találunk-e hasonlóságot a két krízishelyzet között a vállalkozások szintjén arra vonatkozóan, hogy milyen mértékben sikerül túlélni a válságot.

A kutatás célja tehát azonosítani ezt a túlélési indexet a magyarországi vállalkozásokat vizsgálva. Mivel kutatásunk keretét a Covid gazdasági következményei adják, ezért vizsgálatunkat olyan területre szűkítjük, ahol jellemzően a Covid által érzékenyen érintett (például turizmus, vendéglátás) ágazatokban működő vállalkozások vannak jelen többségben.

Így esett választásunk Magyarország 11 turisztikai térségei közül a Balaton turisztikai térségre, ahol a működő vállalkozások számának változását vizsgáljuk települési szintre lebontva. Adatainkat a Központi Statisztikai Hivatal adatállományából nyerjük ki, majd elemezzük őket fajlagos mutatók és indexek alkalmazása segítségével annak érdekében, hogy össze tudjuk vetni a 2008/09-es gazdasági válság okozta változásokkal.

A téma újszerűségét adja, hogy a hazai szakirodalomban ilyen megközelítésben korábban még nem vizsgálták a pandémia következményeit. A kutatás fontosságát és gazdasági jelentőségét az eredmények hasznosíthatóságának sikerességében látjuk, ugyanis feltételezzük, hogy a Balaton turisztikai térségben tevékenykedő vállalatok vizsgálata során olyan változásokat tudunk azonosítani, amelyek trendként azonosíthatóak a pénzügyi világválság és a Covid járvány idején is.

Ezek alapján fogalmaztuk meg első kutatási kérdésünket, amely vizsgálata során arra szeretnénk választ kapni, hogy befolyásoló tényezőként hatott-e a pandémia következményeként kialakuló gazdasági válság a Balaton turisztikai térségben működő vállalkozások tevékenységére. Ennek feltárása kulcsfontosságú lehet a gazdaságot befolyásoló válság során előforduló események megértésének elősegítésében. Amennyiben azonosítani tudjuk a befolyásoló tényezőket, kutatásunk vizsgálatát ki tudjuk terjeszteni a pénzügyi világválság vizsgálatára, így párhuzamot kereshetünk a két válság között. Elemzésünk kapcsán második kutatási kérdésünket megfogalmazva azt kívánjuk megtudni, hogy találunk-e hasonlóságot a Balaton turisztikai térségben működő vállalkozások számának trendszerű változásában a pénzügyi válság és a koronavírus okozta gazdasági válság között.

Ugyanis ezen kérdésekre választ nyerve a jövőben előforduló hasonló krízishelyzetek előfordulása során hatékonyabb lehet a válságra adott válaszreakció, illetve könnyebben előre jelezhető a várható kimenetel. Amennyiben sikerül azonosítani ezeket a jellemzőket, akkor a piaci szereplők felé kommunikálva elősegíthetjük azok rugalmas alkalmazkodását.

2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

A koronavírus következményeként kialakult gazdasági válság és a 2008/09-es pénzügyi válság közötti hasonlóságok feltárására kutatásunk szakirodalmi szintézisét használjuk. A kutatás ezen fejezetében egy szakirodalmi megalapozást kívánunk nyújtani a gazdasági folyamatok ciklikusságát alátámasztó cikluselméletekről, külön kitérve a cikluselméletek híveire és kritikusaira. A fejezet további részét képezi a gazdasági válságokat összegyűjtő válságelméletek rendszerezése és taglalása, amelyet a fentebb említett pénzügyi világválság sajátosságainak vizsgálata követ. Áttekintésünk a koronavírus következményeként kialakult gazdasági válság elemzésével zárul.

2.1. Cikluselméletek

Mindennapjaink során szemtanúi lehetünk a gazdaságban lejátszódó folyamatoknak és ezen folyamatok változásainak. Ezen változások másként hatnak a háztartásokra és a vállalkozásokra, ám ebben a folyamatos változásban megfigyelhetünk valami állandóságot, valami trendszerűt. Erre a trendszerűségre épül a gazdaság ciklikusságának elmélete, mely a gazdaság növekedő és hanyatló szakaszainak egymásutániságát hirdeti. A cikluselméletek egy lehetséges csoportosítása a konjunktúraciklusok felőli megközelítés, amely alapján négy konjunktúraciklust különböztet meg a nemzetközi szakirodalomra (Sipos és Kehl, 2007).

Ezek hosszúságát csökkenő sorrendben tekintve a leghosszabb konjunktúraciklus Kondratyev nevéhez fűződik. Az orosz közgazdász az 1920-as években publikálta cikluselméletét, amelynek megfigyelt periódusai egészen az 1780-as évekig visszanyúlnak. Az akkori publikáláskor Kondratyev (1980) összesen 3 és fél ciklust tudott beazonosítani, és egy hosszúciklust 45-60 évesnek ítélt meg. Ennek kiegészítéseként említjük meg Sebestyén (2010) írását, aki szerint a 2008/09-es pénzügyi világválság a negyedik Kondratyev-ciklus leszálló ágában valósult meg.

Sipos és Kehl (2007) felsorolására hivatkozva a következő elem a Kuznets-ciklus, mely 15-20 éves gazdasági periódust ölel fel. Elméletét egyébként az 1930-ban publikálta először.

Szöllősi-Cira (2014) egészíti ki, hogy Kuznets egyébként Kondratyev kritikusa volt, és az 1950-es években már 20-23 éves ciklikusság megfigyeléséről publikált a gazdaságban, amely a generációs elkülönülési trendeknek volt köszönhető. Kondratyev leírása alapján a hosszú ciklus elméletét Juglar és Kitchin elméleteire alapozza.

Juglar esetében egy ciklus átlagosan 9-11 évig is eltarthat, az ő vizsgálatának fókuszát a vállalatok beruházásainak időzítése, kiaknázása és felszámolása jelenti, melyet egy korábbi

tanulmány állóeszköz beruházási ciklusként említ és ebben az olvasatban körülbelül 8-10 év hosszúságúra becsülhető egy periódus hossza (Sipos és Kehl, 2007).

Kitchin elmélete alapján egy ciklus 3-5 éves időtartamot jelent, az ő vizsgálatának tárgya a vállalatok készletezési gyakorlata, emiatt a szakirodalom leltár-ciklusként is utal rá. Ezen ciklusok érdekessége, hogy a kutatók nevével ellátott elnevezés – a Kuznets-ciklust leszámítva – Schumpeternek köszönhető. A ciklusok közti kapcsolódást is Schumpeter írja le, szerinte e négy cikluselmélet között kapcsolat fedezhető fel, méghozzá a ciklusok periódusait tekintve 1 Kondratyev-ciklus 3 Kuznets-ciklust tartalmaz, amely 6 Juglar-ciklusnak vagy 12 Kitchin-ciklusnak felel meg. Schumpeter egyébként szintén vizsgálta a gazdasági növekedés és hanyatlás okait, aminek hátterében vállalkozók és bankárok vitafolyamatának alakulását látta kulcsfontosságúnak, ugyanakkor ő nem jelezte a ciklusok fordulópontjait, ezáltal hosszúságot sem tudott hozzájuk kapcsolni (Kleinknecht és van der Panne, 2006).

Wallerstein (1980) a Kondratyev-ciklusokhoz hasonló, szintén a hosszú ciklusok elméletét támogató közgazdászok körébe tartozik. Az ő megközelítésében egy gazdasági ciklus a kb. 45-60 év hosszúságú Kondratyev-ciklusnál sokkal hosszabb lehet, ez a nagyon hosszú távú ciklusok elmélete. Wallerstein a hegemoniális ciklusok társadalmi jelentőségére fókuszált és nem a gazdasági folyamatok felől közelíti meg a ciklusokat.

Az egyik leghosszabb ilyen ciklus, ami szinte már korszaknak is nevezhető a „nagy hullám", amely kétszáz éves periódusokat azonosít. Fischer (1996) egészen a 11. századig visszamenőleg elemezte az általános árszínvonal alakulását, és elemzései alapján arra jutott, hogy körülbelül 200 évente jelentős árforradalmat tapasztalhatunk.

Fischer munkáját ismerve Bródy (1998) szerint a 200 évente jelentkező árforradalmak kiváltó oka a kereslet megugrása, és egyúttal az emberi szellem újratermelésének periódusa, amely végső soron demográfiai változásokra vezethető vissza.

Természetesen a közgazdászok között sincs egyetértés a ciklusok hosszára és azok kiváltó okaira vonatkozóan, illetve vannak olyan gondolkodók, akik abban sem biztosak, hogy egyáltalán léteznek gazdasági ciklusok. Solomou (1987) írása az egyik legjelentősebb munka a nemzetközi szakirodalomban a Kondratyev-ciklus cáfolatára. Solomou úgy látta, hogy a gazdasági növekedés a világgazdaság struktúrájában bekövetkezett minőségi változások következményeként alakult ki. A megfigyeléseket 1850 és 1913 között végezte és 9 éves mozgóátlagolás alkalmazásával jutott erre a következtetésére.

Romer (2006) is a Kondratyev-ciklust kritizálók körébe tartozik. Szerinte ugyan felfedezhetőek ciklusok, de ezek nem rendszeresek és nem lehet azonosítani valamilyen ciklikus mintát. Állítását a termelés fluktuációjára is kiterjeszti, amellyel kapcsolatban elmondja, hogy a

csökkenések mértéke nagyon változékony és nagyon egyenlőtlenül oszlik meg. Ez akár 1 és 10 év között mozoghat, mint eltelő idő recessziók között. Észrevételei alapján Romer improduktívnak titulálja a Kondratyev-ciklusok további vizsgálatát, helyette a fluktuációkat helyezné a vizsgálat fókuszába és ezek rövid távú, 1,5 és 8 év közötti elemzését sürgeti. Erre az időtartamra üzleti ciklusként hivatkozik, ezzel erősíti azok táborát, akik a gazdasági ciklikusság magyarázatának alapjaként a reál üzleti ciklusokat alkalmazzák.

Az üzleti ciklusok elemzésére kibocsátási, foglalkoztatási és beruházási adatokat vizsgálnak. Ezen problémakör jeles képviselőiről a későbbiekben még ejtünk pár szót. Szöllősi-Cira (2014) fogalmazza meg, hogy a vizsgálati modell matematikailag megalapozott, ám a fentebb említett változókon kívül más változók alakulásának leírására már nem alkalmas. Egyik cikkükben ezt Christiano és Fitzgerald (1998) el is ismeri és azt írják, hogy a reál üzleti ciklusok kutatásában a ciklusok jelensége még továbbra is rejtély.

A hosszú és rövidebb (üzleti) ciklusok között valahol középen találkozik azon közgazdászok csoportja, akik a középtávú (körülbelül 15-20 éves időtávú) ciklusok létezésének bizonyítását és annak elemzését végzik. A Comín-Gertler (2006) szerzőpáros középtávon a társadalmi átalakulások minőségi változóit próbálja összekapcsolni a rövid távú ciklusok kibocsátási fluktuációjával. Diebolt és Doliger (2006) is a kibocsátási adatokat elemzik. A Dewald-Haug (2004) szerzőpáros pedig az árak és a kibocsátás dinamikáját vizsgálta, ez adott nekik támpontot a ciklusok kialakításához. Az ő munkásságuk alapján egy ciklus hossza körülbelül 10 és 20 év közötti időtávként becsülhető.

Összeségében tehát (a teljesség igénye nélkül) felsorakoztattunk számos közgazdászt és kutatót a cikluselméletek témakörünkhöz kapcsolódóan egészen a konjunktúra-ciklusok előfutáraitól kezdve a középtávú és rövid (üzleti) ciklusokat támogatókon át az elméletek kritikusaiig. Ahogy közgazdászaink között sincs mindenben egyetértés és jelen van a kritikusság, mi is megőrizzük és tovább visszük ezen szemléletünket a további részekhez. Ezzel áttérünk a ciklusok hanyatló szakaszának áttekintéséhez és a következő alfejezetben a gazdasági válságok rendszerezésére fókuszálunk.

2.2. Gazdasági válságelméletek

A szakirodalmi áttekintést tehát a gazdasági ciklusok visszaesési (kontrakciós) szakaszával folytatjuk, amely a ciklusoknak azon szeletét mutatja, ahol gazdasági válságot (is) tapasztaltunk. Bár az előző alfejezetben tárgyalt közgazdászok között egyetértés van abban,

hogy a gazdasági ciklusok kontrakciós és expanziós szakaszokat egyaránt mutatnak, abban már nem feltétlen van egyetértés, hogy a gazdaság alaptermészete az egyensúly vagy a válság lenne. Azon közgazdászok körét, akik a gazdaság alaptermészetének az egyensúlyt gondolják Adam Smith (1776) nyitja meg, ő fogalmazta meg először azt a bizonyos láthatatlan kezet, amely a gazdaságot szépen mindig visszatereli az egyensúlyba.

Hasonlóan gondolkodott Alfred Marshall (1890) is, aki ezt az egyensúlyi állapotot a kereslet és a kínálat görbéinek ábrázolásával (és azok metszéspontjával mint egyensúlyi állapottal) tudta alátámasztani.

Marshall elméletéhez kapcsolódik Jean-Baptiste Say (1803) munkássága is, aki szintén a kereslet és kínálat kapcsolatát állította fókuszba, és elmondása alapján ezek mindig megtalálják egymást.

Say törvényére épít Léon Walras (1954) egyensúlyi elmélete, mely szerint a kereslet és a kínálat kiigazítására az emelkedő vagy csökkenő árak fognak reagálni, ami ösztönzi vagy épp gátolja a cserét, ami pedig a kínálatot egyenlővé teszi a kereslettel.

Nem csak az egyensúlyt lehet tekinteni a gazdaság alaptermészetének, hanem a válságot is. Ezen elmélet megalapozása Keyneshez (1936) köthető, mely elméletet követői, a keynesiánusok vittek tovább. Keynes teóriája megkérdőjelezi a harmonikus kapitalizmusba vetett hitet, és inkább vallja a válságot a gazdaság alaptermészetének.

Ahogy nincs egyetértés az egyensúly és a válság gazdasági alaptermészetében, úgy a válságok értelmezésében és kezelésében sincs. A különböző értelmezésekből pedig látszik melyek azok a közgazdászok vagy közgazdaságtani iskolák, akik a válság kezelésére állami beavatkozást javasolnak és melyek azok, akik az állami beavatkozás ellen vannak.

Ezzel visszautalunk az előbb említett Keynesre és a kapitalizmus kapcsolatára. Keynes (1936) a kapitalizmus helyett a vegyesgazdaságot hirdeti. A foglalkoztatás, a kamat és pénz általános elmélete c. munkájában Keynes azt írja, hogy az állami beavatkozás mellett szükségszerű a magánszektornak is szerepet vállalnia. Az állam feladata válság esetén a gazdaság kizökkentése annak érdekében, hogy a magángazdaság szereplői felé keresletet tudjon generálni, ezáltal ezek a szereplők újra hinni fognak egymás megrendeléseiben Így ismét beindul a körforgás a magánszférában, amikor már fontos az államnak a háttérben meghúzódnia, és itt már nem nyúlhat bele a körforgásba.

Keynes elméletét erősen kritizálja a Friedman nevéhez köthető chicagói iskola, mely tételrendszerének része *„az érem másik oldala, a gazdasági visszaesések a pénzkínálat csökkenése által kiváltott jelenségekként való leírása, kiegészítve a közgazdaságtan erős empirikus irányultságával”* (Hammond, 2011, 35.o.).

Szintén az iskola jeles képviselője Eugune Fama és a hozzá kapcsolódó hatékony piaci hipotézis. Fama (1970) állítása szerint az eszközök ára az, ami képes tökéletesen tükrözni a piaci információkat, ennek értelmében sem alulárazni, sem felülárazni nem lehet az eszközöket, amiből adódik az, hogy az eszközök jövőbeni változásait teljesen felesleges és értelmetlen kitalálni.

A chicagói iskolánál említett Milton Friedman szerzőtársa Anna Jacobson Schwarz úgy véli, hogy a válság elmélyítésért és tartóssá tételéért a jegybank a felelős. A jegybank ugyanis a gazdasági potenciálhoz alkalmazkodó pénzkibocsátás helyett túl feszes, vagy olykor túl laza feltételeket állapít meg. Ezáltal a válságért azok a bankbetétek és banki eszközök voltak a felelősek, amelyek zuhanni kezdtek annak következtében, hogy az ijedt betétesek tömegesen kezdték el kivenni megtakarításaikat, amely a bankok bedőlését okozta. Emiatt nyilván szűkölt a pénzmennyiség, ami hatással volt az aggregált keresletre, amely végül csökkentette a jövedelmeket. A jövedelmek csökkenése dominóként tovább dőlt és az árak majd a foglalkoztatási szint csökkenését okozta. Ezt a leírt jelenséget látta beigazolódni a Nagy Gazdasági Világválság (The Great Depression) esetében is (Mankiw, 2009).

A monetaristák is azon az álláspontón voltak, hogy mindenképpen ki kell zárni az állami beavatkozást. Az ő javaslatuk alapján a jegybank feladata lett volna csökkenteni azt a kamatszintet, amelyen a bankok hitelt tudtak felvenni tőle és emellett a kereskedelmi bankok mögé kellett volna állni és a folyamatosan hiteleket biztosítani a bankcsődök megelőzése végett.

Az osztrák iskola képviselői közül von Mises (1981) és Hayek (2008) a válságok kialakulása miatt a túl alacsonyan megállapított kamatszintet hibáztatják, ami ilyenkor a gazdaság szereplőit könnyedén hozzájuttatja tőkéhez a bankoktól, ami azt eredményezi, hogy olyan helyre is befektetnek, amibe nem tanácsos. Hayek tovább viszi ezt az elméletet, megállapításai alapján a gazdasági életben léteznie kell egy természetes kamatlábnak, amely a megtakarításoknak és a beruházásoknak segít elérni az egymással szemben lévő egyensúlyi állapotot. Ehhez viszont nincs szükség állami beavatkozásra, sőt az állami beavatkozás inkább káros, mint hasznos. Csak úgy, mint a jegybanki beavatkozás, amely csak torzítja a piaci szereplők természetes kamatláb felé irányuló keresését. Nem szabad mesterségesen beleavatkozni a gazdaságba, hagyni kell, hogy az a maga medrében sodródjon. Recessziónak is jönnie kell, mert az a gazdaság önkorrekcióját segíti elő.

2.3. A pénzügyi világválság

A válságelméletek áttekintése után most áttérünk a 2008/09-es pénzügyi válság elemzésére, korunk egyik legjelentősebb válságfolyamatára (Katits és tsai 2018).

Mivel kutatásunk fókuszában a koronavírus következményeként kialakult gazdasági válság vállalkozói szintű elemzése és megértése áll, nem titkolt célunk a pénzügyi világválság következményeivel való összevetése, hiszen a pandémia kitörése előtt a gazdasági életben ez volt az utolsó olyan globális méretű probléma, amely számos nemzetgazdaságot és azok szereplőit érintette. Mint ismeretes a válság az amerikai bankrendszerből indult ki, de kimenetele a világgazdaság összeomlását fenyegette. Igaz, kezdetben úgy tűnt, hogy sikeres volt a válságkezelés lokálisan, ám a szerkezeti problémák csak tovább mélyültek, ami végül az amerikai adósságállomány növekedését hozta magával.

Gál (2010) szerint a pénzügyi válság különlegessége, hogy egy likviditási válságból nőtte ki magát egy globális pénzügyi válsággá, mely az Amerikai Egyesült Államokban bontakozott ki, de átterjedt más szektorokra és később az ország határait elhagyva más nemzetgazdaságokra is. Erre hagyatkozva Soros (2008) a kapitalizmus eddig ismert válságai közül ezt a legkomplexebb válságának nevezi, amely komplexitás veszélyes befolyásoló tényezőként hathat a pénzügyi globalizáció jövőjére. A korábbi alfejezetben említett Jacobson Schwartz is csatlakozik ehhez a gondolathoz. A szerző az amerikai jegybankot (FED) hozza ki felelősként a pénzügyi válság elmélyítéséért. Szerinte nem helyes, ha a jegybank váltakozó – valamikor túl laza, valamikor túl feszes – feltételeket szab meg a pénzkibocsátásra vonatkozóan. Megoldási javaslatában a bankrendszer reorganizációját tanácsolja, nem pedig a fizetésképtelenné vagy csődbe jutott bankok megmentését (Mankiw, 2009).

A világválság hatásai a magyar gazdaságot sem kerülték el. Mivel Magyarország ekkor már az Európai Unió (EU) tagja volt, ezért mindenképpen meg kell említenünk röviden a tagország és a szervezet gazdasági kapcsolatát, hiszen ez hatással volt arra, hogy országunkat milyen állapotban érte és befolyásolta a válság.

Veress (2012) összefoglalója alapján elmondhatjuk, hogy a 2004-es csatlakozástól kezdve egy ún. túlzott deficit eljárás folyt Magyarországgal szemben, melynek lényege egy adott ország ösztönzése az államháztartási hiányának 3% alá való csökkentésére. Éppen 2008-ban volt esedékes ennek a folyamatnak a hivatalos ellenőrzése, ám az ellenőrzés során mindent rendben találtak, így szankciókra egyelőre nem volt szükség. Amire viszont szükség volt, az a Magyarország és az IMF közti négyezer milliárd forintos rövid futamidejű hitelmegállapodás a magyar gazdaság stabilizálása érdekében. A visszafizetést kormányzati megszorításokból

tervezték rendezni, mint például a bruttó bérbefagyasztás a közszférában, a 13. havi bérek és nyugdíjak eltörlése, a családi támogatások közül a családi pótlék és a gyes mértékének csökkentése, a vállalkozásokra vonatkozóan a társasági adó és az áfa emelése, illetve a lakossági hitelfelvételnél az állami készfizető kezességvállalás bevezetése.

Így azt látjuk, hogy a válság kibontakozásának időszakban a magyar kormány a költségvetés kiigazításán dolgozott, ami már csak azért is jelentős Neményi (2009) szerint, mert az előtte két évig tartó visszafogott növekedésből végre elérhetővé vált volna a felívelő szakasz. A Lehman Brothers összeomlása azonban rendkívül rossz időzítéssel közbeszólt. Az összeomlás következtében bezuhantak a külföldi befektetések és elkezdődött a tőkekivonás, amely rendkívül érzékenyen érintette a forint árfolyamát. A válság következtében a gazdasági visszaesés megfékezésére kevés eszköz maradt magyar kormány és a központi bank kezében. A korábban felvett IMF hitel és annak visszafizetését szolgáló megszorítások miatt nem volt rá keret, így a válság még súlyosabban érintette országunkat.

A válság súlyosságát mutatja, hogy 2008-ban mindösszesen 1%-os, míg 2009-ben -6,6%-os GDP indexet láttunk, a bruttó államadósság 2008-ban – az előző évi 65,5%-ról – 71,7%-ra, 2009-ben pedig 78%-ra növekedett a GDP arányában (Worldbank, 2022; KSH, 2021d).

A hitelt vissza kellett fizetni, amire megoldás lehetett az államadósság további adóterhekkel való csökkentése. Ezzel Kristóf (2016) is egyetért, viszont Magyarországon ekkoriban már eleve magas adóterheket kellett elviselniük a háztartásoknak és vállalkozásoknak, így szűk volt a költségvetési politika mozgástere a lyukak befoltozására.

Megoldást kellett találni a forint érzékenységére és az ahhoz kapcsolódó negatív spekulációk visszaszorítására. Megoldásként a Magyar Nemzeti Bank (MNB) az önfinanszírozást sürgette, amellyel a magyar gazdaság a külföldi forrásokra való támaszkodás helyett a belföldi forrásokat részesítette előnyben. Ennek érdekében a magyar állampapírok iránti keresletet igyekezett ösztönözni, amely lehetőséget adott a külföldi devizaadósság forint alapú állampapírokkal való kiváltására. Magyarország esetében fontos a tőkevonzó képesség további javítására, ugyanis külföldi beruházások hiányában csakis EU-forrásokra tud támaszkodni az ország. A gazdaságélénkítő intézkedéseknek köszönhetően Magyarország megkezdte válságból való kilábalását, azonban a gazdaság gyenge pontjai és külföldi tőke igénye miatt egy esetleges jövőbeni gazdasági válságból nehezen tudna kimaradni, emiatt különösen fontos a válság utáni pénzügyi stabilitás megalapozása.

Fáykiss és tsai (2018) szerint a válság felhívta a figyelmet a bankrendszerben uralkodó prociklikusságra. A jelenség problémája a változó kockázatérzékelésben csapódik le, vagyis a gazdaság expanziós szakaszában megnő a hitelfelvevő kedv és elterjed a túlzott

kockázatvállalás. Ennek analógiájára a gazdaság hanyatlásakor drasztikusan csökken a hitelfelvétel, ami kockázatkerüléssel párosul. Ahogy írják, a prociklikusság mérséklése és kontroll alatt tartása a központi bank feladata annak makroprudenciális politikájában. Ennek eredményeként képes lesz a jegybank a kockázatvállalást kiigazítani és mérsékelni, amely csökkentheti egy jövőbeni bankrendszeri válság kialakulását. Ezen eszközök az MNB által 2014-ben kiadott adósságfék szabályok és a fair banking törvény, melyek célja a lakossági eladósodottság kockázatának csökkentése.

Összességében azt látjuk, hogy a gazdasági intézkedések meghozták hatásukat, a magyar gazdaság újra fellendülni látszott. Ezt alátámasztja a nemzetgazdaság javuló teljesítménye 2014 és 2019 között. Évekre lebontva a GDP index 2014-re 4,2%-os, 2015-re 3,7%-os, 2016-ra 2,2%-os, 2017-re 4,3%-os, 2018-ra 5,4%-os, 2019-re 4,6%-os emelkedést mutatott, amivel egyébként megelőzte a V3 országcsoportot, a skandináv államokat, a szomszédos Ausztriát, de még Németországot is (Worldbank, 2022; Túróczi és tsai, 2020).

Növekedést látunk a foglalkoztatási rátában is, 2014-ben 55,8%, 2015-ben 57,5%, 2016-ban 59,7%, 2017-ben 61%, 2018-ban 62% és 2019-ben 62,6%, amivel párhuzamosan a munkanélküliségi ráta csökkenő tendenciát mutatott (KSH, 2020, 2021a).

Ugyancsak csökkenést tapasztaltunk a GDP arányos bruttó államadósságban, mely 2011 óta 80,3%-ról 2019-ig 65,5%-ig esett vissza. (2021b).

Ezen makrogazdasági adatokat szemlélve sikeresnek mondható a magyar gazdaság rehabilitációja és növekedési szakaszba való integrálása, azonban az éppen fellélegző gazdasági helyzet szerencsétlenségét a 2019 végén megjelenő koronavírus és annak gazdasági következményei árnyékolták.

2.4.A koronavírus gazdasági következményei

A pénzügyi világválságra ekkor talán már nosztalgikusan tudtunk visszatekinteni, a magyar gazdaság újra erőre kapott és növekedni kezdett, a pénzügyi helyzet stabilizálódott. Ezt a kiváló teljesítést nemcsak belföldön a magyar háztartások és vállalatok érzékelhették, de ennek eredménye nemzetközi szinten is meglátszódott, ugyanis 2019 februárjában a magyar államadósság egy fokozatnyi javítást ért el a Standard & Poor és a Fitch Ratings besorolását illetően (Túróczi és tsai 2020).

Ekkor hirtelen egy újabb sokk éri világgazdaságunkat a 2019 végén Vuhan városában megjelenő, új típusú koronavírus beazonosításával. A vírus rendkívül gyorsan átterjedt Kína más térségeire és a világ többi részére is, majd ennek hatására 2020 márciusában az Egészségügyi Világszervezet világjárvánnyá minősítette azt (WHO, 2020).

Ahogy a Debreczeni – Fekete-Frojimovics (2021) szerzőpáros fogalmaz a pandémia egy olyan válság kialakulását hozta magával, ami humán, fizikai és gazdasági gyökerekből ered. Elsősorban kihívást jelentett az emberi egészség és annak védelmezésében, valamint veszélyeztette a gazdaság zavartalan működését. Bár a koronavírus egészségügyi veszélyének elemzése nem képezi kutatásunk részét, a gazdasági következmények megalapozása érdekében teszünk egy rövid kitérőt annak hazai áttekintésére.

Egészségügyi adatok alapján a koronavírus veszélye rendkívül gyors terjedési sebességében rejlik, mely leginkább cseppfertőzés útján terjed emberről emberre, ami lehetséges egy egyszerű beszélgetés közben vagy egy köhintés, tüsszentés környezetében. A vírust hordozó személyek képesek tünetmentesek maradni akár napokig, de már ekkor is fertőzhetnek. Elsősorban az idősebb (60-65 év feletti) korosztályt veszélyezteti, kimenetelét tekintve akár végzetes is lehet. A vírus terjedését a humán érintkezések csökkentésével vagy azoknak a megszüntetésével lehet lassítani, megállítani (ECDC, 2020).

Bár minden ember egyéni felelőssége a járvány egészségügyi kockázatának csökkentése, ugyanakkor az állam feladata állampolgárai védelme. A magyar kormány állampolgárai védelmének érdekében hozott olyan rendelkezéseket, amelyek az emberi élet védelmét szolgálják, tette ezt az humán mobilitás (részleges vagy teljes) korlátozásával és üzletek (szintén részleges vagy teljes) bezárásával. A koronavírus eddig beazonosított öt hullámában a kijárási korlátozások elég kaotikusan váltakoztak, a kormány járványügyi adatokra (például halálesetek, fertőzöttek és beoltott állampolgárok számának növekedése) támaszkodva rendeletek formájában utasította a lakosságot.

2020. március 11-én a kormány a 100 főnél nagyobb beltéri és az 500 főnél nagyobb kültéri rendezvények megtartását betiltotta, ami érintette a színházakat, a mozikat és a szórakozóhelyeket is (40/2020. (III.11.) Korm.rendelet).

Március 16-án korlátozásra került a vendéglátóegységek és üzletek nyitvatartása reggel 6 és délután 15 óra közé (46/2020. (III.16.) Korm.rendelet).

Március 27-én jelentették be az első kijárási korlátozási periódust 2020. március 28. és április 11. között, melynek értelmében csak alapos indokkal lehetett elhagyni otthonainkat. Ilyen alapos indok például a munkavégzés, az egészségügyi ellátás és szociális igénybevétel vagy a szabadidős sporttevékenység (71/2020. III.27.) Korm.rendelet).

Május 1-től az eddig zárva tartó vidéki vendéglátóegységek teraszai, kerthelyiségei már délután 15 óra után is nyitva lehetettek, a strandok, a szabadtéri múzeumok és az állatkertek is látogathatóvá váltak (168/2020. (IV.30.) Korm.rendelet). Majd május 14-től már a belső terek is engedélyt kaptak a megnyitásra és a helyben fogyasztásra (207/2020 (V.15.) Korm.rendelet).

A tavaszi lazítás után szeptemberben az esetszámok emelkedése újabb szigorítást idézett elő, szeptember 21-től kötelezővé vált a szájat és orrot eltakaró maszk viselése, a zenés, táncos rendezvényeket pedig csak reggel 6 és este 23 óra között lehetett megtartani maximum 500 fővel (431/2020 (IX.18.) Korm.rendelet).

November 4-től azonban teljesen be kellett zárniuk a rendezvényhelyeknek, valamint éjfél és reggel 5 óra között kijárási korlátozásra utasította a kormány a lakosságot (479/2020 (XI.3.) Korm.rendelet).

A rendezvényhelyszínek után a vendéglátóegységek is bezárásra kerültek, csak az étel elvitele céljából lehetett tartózkodni zárt térben (484/2020 (XI.10.) Korm.rendelet).

Az oltási program sikerességére hivatkozva áprilistól megkezdődött a fokozatos újranyitás. Április 7-től a kijárási tilalom este 10 és reggel 5 óra, az üzletek nyitvatartása pedig reggel 5 és este 9:30 közti periódusra módosult (144/2021 (III.27.) Korm.rendelet).

Ezután engedélyt kaptak a vendéglátóegységek kerthelyiségei, teraszai a kinyitásra, a kijárási korlátozás kezdete este 11 órára módosult (175/2021 (IV.15.) Korm.rendelet).

Április 30-tól ez éjfélre tolódott, az üzletek és vendéglátóegységek pedig este 11-ig nyitva lehettek, melyek belső terei védettségi igazolvánnyal látogathatóvá váltak (194/2021 (IV.26.) Korm.rendelet).

Május 21-től megszűnt a kijárási és az üzletek nyitvatartására vonatkozó korlátozás (264/2021 (V.21.) Korm.rendelet).

Azt láthattuk, hogy a lezárások olyan mértékben voltak képesek befolyásolni a gazdaság működését, hogy üzleteknek, termelő- és szolgáltató vállalatoknak kellett teljesen (vagy részlegesen) leállítani a tevékenységüket a vírus terjedésének lelassítása érdekében.

Túróczi és tsai (2020) gyűjtik össze milyen sajátosságok figyelhetők meg a pandémiát illetően gazdasági megközelítésben. A keresleti oldalon megjelenő probléma a mobilitás korlátozásában, tiltásában nyilvánult meg, ugyanis hiába maradt meg az igény a mobilizációra, ha azt állami döntés felülírta. Ezen állami döntéseket pár sorral fentebb már részleteztük.

A kínálati oldalon problémát jelent az ellátási láncok akadozása, és egyes esetekben megszakadása, ami a termelést és az értékesítést különösen befolyásolja. A termelési és értékesítési folyamat problémái pedig tovább gyűrűznek és bezárást, esetleg csődöt jelentenek vállalkozásoknál, ami pedig növekvő munkanélküliséghez vezet. Számos iparágban láttunk jelentős visszaesést, ilyen például a kiskereskedés (ebbe természetesen nem számítandó bele az élelmiszer és a gyógyszerek iránti igény megmaradása), ahol példaként említhetnénk az vegyipart, a fémipar, az autóipart.

Végi és tsai (2020) fogalmazásában a legjelentősebb csapásokat a turizmusnak kellett elszenvednie, a korlátozások miatt ugyanis az utazások minimálisra csökkentek (amely érintett minden utazáshoz köthető tevékenységet végző iparágat, az utazási irodákat, a transzferrel foglalkozó vállalkozásokat és a légi közlekedést.

Szoros összefüggésben van a vendéglátás a turizmussal, ezért itt is jelentős károkra számíthatunk. Igaz számos vendéglátóegység próbálkozott átállni az ételkiszállításra, pontos számot nem tudunk arra vonatkozólag, hogy mennyinek sikerült nyereségesen ezt megvalósítani. A szórakoztatóipar is elszenvedője a Covid által okozott gazdasági következményeknek, a rendeleteknek köszöngetően szinte teljesen befagyott a működés.

Talán már a vírus első hullámakor is látszódott az állami beavatkozás elkerülhetetlensége, de a következő hullámok eseményei és gazdasági hatásai mindenképpen magukkal hozták azt az üzenetet, hogy pénzügyi válságkezelésre van szükség (Túróczi és tsai 2020).

A súlyos helyzet, amit a koronavírus okozott mindenképpen válaszra, reagálásra várt. Míg egészségügyi szempontból rendkívül fontos volt a vírus lassítása vagy megállítása, addig gazdasági szempontból rendkívül fontos volt a válságból való kilábalás, hiszen munkahelyek és vállalkozások kerültek veszélybe és rengetegen küzdöttek a túlélésért. A vállalkozások terheit a magyar kormány gazdasági intézkedésekkel próbálta enyhíteni. Az első intézkedést 2020.március 19-én vezették be, ekkor a 2020-as év végéig felfüggesztették minden vállalkozás március 19 előtt megkötött hitelének tőke- és kamatfizetési kötelezettségét, a pandémia miatt súlyosan érintett szektorokban pedig június 30-ig eltörölték a munkáltatók közteherfizetési kötelezettségét (48/2020. (III.19.) Korm.rendelet).

A március 23-án rögzítettek alapján összesen 81 480 kisvállalkozás kapott szintén június 30-ig mentességet kata és átalányadó-fizetési kötelezettség alól (61/2020. (III.23.) Korm.rendelet).

Mivel a gazdasági helyzet tovább mélyült, a magyar kormány rendeletet adott ki takarékossági intézkedéseiről, melynek értelmében a tárcáktól összesen 1245 milliárd forintot különít el a magyar gazdaság védelmére, és a járvány utáni újraindításra, valamint csökkentették a szociális hozzájárulási adó mértékét két százalékponttal (92/2020 (IV.6.) Korm.rendelet; Koronavirus.gov.hu, 2020).

A jegybank elnöke, Matolcsy György a pénzügyi rendszer védelmére 3 000 milliárd forint forrás elkülönítését rendelte el. Elmondása alapján a pénzügyi világválságból való kilábalás tapasztalatai bizakodásra adnak okot a koronavírus okozta gazdasági válságból való gyógyulásra (Koronavirus.gov.hu, 2020b).

A bankszektorra kivetett egyszeri különadó lehetőséget adott egy 200 milliárd forintos támogatás elkülönítésére a magyar vállalkozások támogatása érdekében (140/2020 (IV.21.) Korm.rendelet).

A koronavírus által érzékenyen érintett szektorokban nem csak a vállalkozások működtetése került veszélybe, hanem a munkavállalók munkahelyei is. A munkahelyek védelme érdekében egy munkahelyvédelmi bértámogatás jött létre, amelyet a vállalkozások tudtak igényelni alkalmazottaik számára. A védőoltások beadását és a zárlat feloldását követően újra aktuálissá vált a gazdaság gyors újraindítása. Szíjjártó Péter külgazdasági és külügyminiszter jelentette be több új jogszabály elfogadását 2021. júliusában, amelyek elmondása szerint *„elősegítik a foglalkoztatás növekedését, a kis- és közepes vállalkozások és a nagyberuházások költségeinek csökkentését annak érdekében, hogy a világgazdasági kapacitások elosztásáért zajló globális versenyben sikeresek legyünk, magyarul minél több beruházást tudjunk Magyarországra hozni"* (Koronavirus.gov.hu, 2021).

Az állami mentőcsomagok sok vállalkozásnak jelenthettek segítséget a túlélésben és a korlátozások, lezárások megszűntetése következtében újra beindulni látszódott a gazdasági élet. Kérdéses, hogy a Covid által érzékenyen érintett szektorokban működő vállalkozások képesek lesznek egyáltalán a válságból kilábalni és túlélni. A továbbiakban primer kutatásunk feladata ezt a válsághelyzetet a vállalkozások szintjén feltérképezni és a korábban említett pénzügyi világválsággal összevetni.

3. MÓDSZERTAN

A vállalkozások feltérképezésének megalapozására a kutatás módszertana kerül bemutatásra. A fejezetben kitérünk a kutatásba bevont vállalkozások általános jellemzőire és a hozzájuk kapcsolódó szükséges adatokat közzétesszük. A mintacsoport meghatározása után áttérünk az adatgyűjtés eszközeire, azonosítjuk a változóinkat, majd röviden kitérünk kutatásunk limitációira.

3.1.Vizsgált vállalkozások

Ahogy a korábbi fejezetekben már említettük, kutatásunk a koronavírus által okozott gazdasági következményeket hivatott vizsgálni. Mint ismeretes, a vírus egészségügyi kockázatai miatt az emberi élet védelmében állami rendeletekkel korlátozták a humán mobilitást és a különböző szektorokban működő vállalkozások látogatásának lehetőségeit. A legnagyobb csapásokat azoknak az ágazatoknak kellett elszenvedniük, ahol a vállalkozási tevékenység megvalósulásának feltétele az emberi érintkezés, ilyen például a turizmus, a vendéglátás és a szórakoztatóipar (Végi és tsai 2020).

Kutatásunk a magyar vállalatok körére terjed ki, ám tisztában vagyunk vele, hogy az egész ország összes vállalkozását vizsgálni túl nagy feladat lenne, ezért vizsgálatunk tárgyát leszűkítettük. Ennek a leszűkítésnek ad keretet a turizmus mint az egyik legjobban érintett szektor, ezért a minta kiválasztásakor Magyarország turisztikai térségei szerinti feloszlást vettük alapul. A 11 turisztikai térség közül pedig igyekeztünk leszűkíteni elemzésünket arra az egyre, amelyik több szempontból is az élmezőnyben szerepel a belföldi desztinációk között. Választásunk a Balaton turisztika térségre esett, mely választást a következőkben felsorolt adatokkal igyekszünk alátámasztani.

A többnapos turisztikai célú belföldi utazások időtartamát tekintve célrégió szerint a KSH felületén 2013 és 2021 között vannak elérhető adatok. Ez alapján a Balaton az összes említett évben az első helyen szerepel (KSH, 2021c).

A kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött belföldi vendégéjszakák számát tekintve is a Balatonon a legmagasabbak az értékek (KSH, 2022). Szintén előkelő helyen végez a kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalmát szemlélve, itt 2015 és 2021 között csak Budapest és a Közép-Duna-vidék végzett előtte (KSH, 2021b). A turisztikai térséghez összesen 177 település tartozik, amely kutatásunk területi egységét adja (Magyar Turisztikai Ügynökség, 2020).

3.2.Az adatgyűjtés eszközei és módszertana

Az adatgyűjtéshez a Központi Statisztikai Hivatal nyilvánosan elérhető adatbázisát használtuk fel és gyűjtöttük össze 177 település vállalati adatait. A településeken található vállalkozások közül azokat vettük figyelembe, amelyek regisztrált vagy működő státuszban lévő gazdasági szervezetek, hiszen elemzésünkbe olyan mintaelemeket szerettünk volna bevonni, amelyek működésre készülnek vagy már működnek is. A gazdasági szervezeteket csoportosítottuk a gazdálkodási formák szerint és ezt a kört is szűkítettük az egyéni és társas (közkereseti társaság, betéti társaság, korlátolt felelősségű társaság és részvénytársaság) vállalkozásokra (2013.évi V. törvény).

Mivel kutatásunk eredeti célja nem csak a koronavírus okozta gazdasági károk aggregált vállalati szintű feltárása, hanem ugyanezen szegmens pénzügyi világválság okozta átrendeződések elemzése is, ezért vizsgálatunk időhorizontját tekintve igyekeztünk olyan periódust kiválasztani, amely érinti mindkét eseményt. A pénzügyi világválság kronológiáját tekintve ezért minimum 2008-tól terveztük adataink összegyűjtését, de foglalkoznunk kellett azzal a tényezővel is, hogy egyáltalán mikortól állnak rendelkezésünkre a keresett adatok. Az ehhez kapcsolódó aggodalmainkat kicsit részletesebben még a következő alfejezetben a kutatás limitációi között kifejtjük.

A rendelkezésünkre álló statisztikai adatainkat feldolgozásuk után leíró és következtetéses statisztikai vizsgálat alá vetjük, majd elemezzük az alapösszefüggéseket. A következtetéses statisztikai vizsgálathoz a rendelkezésünkre álló megfigyelések idősoros vizsgálatát alkalmazzuk az adatok értékeléséhez és az eredmények összehasonlításához.

Egymást követő megfigyeléseink azonos távolságra helyezkednek el egymástól ezért idősorainkat ekvidisztans idősornak tekintjük, hiszen évente, egy kiválasztott (eszmei) időpontban mért adatokról van szó (Hunyadi és Vita, 2018).

Mivel egy jelenség pillanatnyi állapotát jellemzik, ezért állapotidősorként fogunk rájuk hivatkozni és további elemzési módszereinket is ehhez igazítjuk. Állapotidősorainkon elsőként egyszerű elemzéseket végzünk a megfigyelésekhez kapcsolódó átlagok megállapításához. Idősorainkhoz több időpont kapcsolódik, ezért itt két-két egymást követő időpont számtani átlagát nézzük, mely eljárást végig visszük az egész idősoron, így egy speciális súlyozott, ún. kronologikus átlagot kapunk.

További elemzésként az átlagos változás mutatói közül megnézzük a változás átlagos mértékét és ütemét. Hunyadi és Vita (2018) írása alapján a változás átlagos mértékéhez úgy jutunk hozzá, ha az egymást követő megfigyeléseknél kiszámítjuk a változás mértékét, majd ebből számtani

átlagot vonunk, míg a változás átlagos ütemét az egymást követő időszakok változási ütemeiből számítunk mértani átlagot.

Egyszerűbb elemzéseink után áttérünk egy összetettebb elemzésre. Az összetettebb elemzésnek indokot ad megfigyeléseink azon sajátossága, amely alapján ezek egyszeri, nehezen (vagy egyáltalán nem) megismételhető pillanatfelvételek. Vizsgálatunknak ez ad némi bizonytalanságot, ezért ezt a bizonytalanságot igyekszünk ellensúlyozni szakmai ismereteinkkel és az idősorok elemzéséhez szükséges matematikai támogatással.

Ezek együttes alkalmazásával bevezetünk tehát egy dekompozíciós modellt, mely modell jellegzetessége az idősorok egymástól elkülöníthető négy komponense. Az összetevők között elsőként említjük a hosszú távú tendenciát (trend), a szabálytalan ingadozást vagy hullámzást kifejező ciklust, az éven belüli szezonalitást és a véletlen komponenst. A modell négy, elméleti összetevője természetesen a gyakorlatban nem mindig tud megjelenni, előfordul egy-két összetevő hiánya.

Vizsgált idősoraink periódusát tekintve a regisztrált vállalkozásoknál 2005 és 2021, míg a működő vállalkozásoknál 2000 és 2020 közötti idősorok állnak rendelkezésre, ezeket tekintjük majd hosszú távú trendnek. A dekompozíciós modell további komponensei közül a trend azonosítása mellett a ciklikus ingadozást és a véletlen tagot még vizsgálni tudjuk, ám az éven belüli (például havi vagy negyedéves) szezonális ciklusok megjelenítésére nem lesz lehetőségünk, mivel legkisebb időegységünknek egy évet feleltettünk meg.

A tartós irányzat meghatározásához analitikus trendszámítást végzünk, amelyre azért van szükségünk, mert a módszer támogatja a becsült trendértékek és azon keresztül a véletlen tagok kiszámítását. Az idősorok modellezésére (harmadfokú) polinomiális trendet illesztünk, ezt a vizsgálandó jelenség természete és szakmai ismereteink tették indokolttá. A trendhez tartozó trendegyenlet a következőképpen alakul:

$$\hat{y} = b_0 + b_1 t + b_2 t^2 + b_3 t^3$$

ahol

$$b_3 \neq 0, b_2 \neq 0 \text{ és } b_1 \neq 0,$$

mert különben a trend lineáris (Sipos és Kehl, 2011).

A modell illeszkedését a modell magyarázó erejével (R^2) vizsgáljuk. A dekompozíciós modell második összetevőjéhez, a szabálytalan ciklus meghatározásához dinamikus viszonyszámokat vonunk be az elemzésbe (bázis- és láncviszonyszámot), hogy lássuk az idősori értékek közti eltéréseket, ezáltal azonosítani tudunk majd trenden belüli ciklikus mozgást. Módszertanunk

ismertetése után áttérünk eredményeink bemutatására és következtetéseink levonására, mielőtt azonban tovább lépnénk, néhány szóban kitérünk kutatásunk limitációira.

3.3. Limitációk

Ahogy fentebb már röviden utaltunk rá, kutatásunk során néhány limitációba ütköztünk az adatokfelvétel során. Bár a KSH adatbázisa rengeteg adatot eltárolt és megőrzött, amelyet fel tudunk használni, sajnos voltak olyan idősoros adatok, ahol nem szerepelt minden évnél számadat egy adott település egyéni vagy társas vállalkozásainál, így azon adatokat ki kellett vennünk az elemzésünkből.

A hiányzó adatok mellett előfordult olyan is, ahol bővelkedtünk az adatokban és két különböző táblázatban duplikálva értük el őket. További problémaként érzékeltük a vállalkozások számának alakulása esetében a nyilvánosságra hozatali időpont kiszámíthatatlanságát. Természetesen nem volt bennünk olyasfajta elvárás a KSH adatfeldolgozóitól, hogy amint a legapróbb változás megtörténik akár egyetlen vállalkozás működése során annak azonnal lássuk eredményét az adattáblákban.

Ettől függően a 2021-es adatok begyűjtése miatt aggodalmat éreztünk – hiszen kutatásunk szempontjából fontos adatokról van szó – és reméltük, hogy időben közzé lesznek téve. Ilyen lekövetéssel 2022-es friss (akár negyedéves) adatokra nem is számítottunk. Bár akadtak problémák a rendszerrel kezelése közben, összességében úgy látjuk ezen felmerülő problémák nem tudták nagy mértékben befolyásolni adatgyűjtésünket és a rendelkezésünkre álló adatokon megfelelő vizsgálatot tudtunk végezni. Eredményeink tárgyalására a soron következő fejezetben biztosítunk helyet.

4. EREDMÉNYEK ÉS KÖVETKEZTETÉSEK

Kutatásunk eredményeinek áttekintéséhez értünk, így felsorakoztatjuk vizsgálatunk kimenetelét, melyhez hozzáfűzzük következtetéseinket is. Mielőtt azonban mélyebben beletekintenénk eredményeinkbe, néhány szót szólunk megfigyeléseink alaptulajdonságairól. A területi behatárolást – ahogy már a korábbi módszertani fejezetben is írtuk –, országunk 11 turisztikai térsége közül a Balaton turisztikai egységre korlátoztuk. Ez a turisztika egység összesen a Dunántúli régió három megyéjét (Somogy, Veszprém és Zala), 14 járását és 177 települését foglalja magába.

Ezen a177 településen a regisztrált vállalkozásokat a 2005 és 2021 közötti időszakban tudtuk vizsgálni, viszont ez a vizsgált időszak is tovább tagolódik, ugyanis a regisztrált egyéni vállalkozásokhoz elérhető adatok csak 2008 és 2021 közöttiek, míg a társas vállalkozásokhoz 2005 és 2021 között tudtunk adatokat gyűjteni. A működő vállalkozások esetén már kiegyensúlyozottabb volt a helyzet, itt a 2000-2020 közötti idősort tudtuk vizsgálni mind az egyéni, mind a társas vállalkozásoknál. Az adatfelvételi periódusokra vonatkozó kumulált adatainkat az 1. táblázatban részletesebben szemléltetjük.

1. táblázat: Regisztrált és működő vállalkozások kumulált adatai gazdálkodási forma szerint

	Regisztrált vállalkozások		Működő vállalkozások	
Vállalkozási forma	Adatfelvételi időszak	db	Adatfelvételi időszak	db
Egyéni vállalkozás	2008-2021	26 019	2000-2020	22 791
Közkereseti társaság	2005-2021	102	2000-2020	99
Betéti társaság	2005-2021	3 372	2000-2020	2 930
Korlátolt felelősségű társaság	2005-2021	11 571	2000-2020	8 992
Részvénytársaság	2005-2021	190	2000-2020	125

Forrás: Saját szerkesztés

A leíró jellegű információink után eredményeink ismertetését két alfejezetre osztjuk, ezek sorban a regisztrált és működő vállalkozásokat érintő eredmények.

4.1.Regisztrált vállalkozások

A regisztrált vállalkozásokat tekintve elsőként tisztítani kellett adathalmazunkat, ugyanis voltak olyan adatsorok – például a betéti és a korlátolt felelősségű társaságok esetében – ahol 2000 és 2021 között teljes idősoraink voltak az összes településen, viszont a közkereseti társaság és a részvénytársaság idősorai csak a 2005 és 2021 közötti periódusra terjedtek ki. Ennél még rövidebb periódust ölelnek fel az egyéni vállalkozások idősorai, itt 2008 és 2021 között állnak

rendelkezésre adatok. Ehhez igazodva az egységes adatelemzés érdekében a 2008-2021 közötti periódusra kellett szűkítenünk az adatsorokat.

A szűkítés után áttérünk megfigyeléseink egyszerű elemzéseinek eredményeire, melyet a módszertani fejezetben ismertetett három mutató (kronologikus átlag, a változás átlagos mértéke és üteme) alapján végeztünk.

Az elemzések alapján az egyéni vállalkozások számának növekedése esetén látjuk a legnagyobb növekedést éves átlagban. Itt a vizsgált időszakban – 2008 és 2021 – között átlagosan évi 490-nel több egyéni vállalkozást regisztráltak, míg a legnagyobb csökkenés a betéti társaságoknál látjuk, a társaságok számának csökkenése évi átlagban 184 db. A csökkenés üteme ugyancsak a betéti társaságoknál volt a legjelentősebb, a számítások alapján ez átlagosan évi 4%-os csökkenést mutat a változás átlagos ütemét illetően. Az ütemnél maradva a legnagyobb növekedést pedig érdekes módon a részvénytársaságoknál látjuk, évi 4%-os növekedéssel. A 2. táblázatban hiánytalanul szemléltetjük ezen mutatók értékeit a többi vállalkozásra vonatkozóan is.

2. táblázat: A regisztrált vállalkozások átlagmutatói

Vállalkozási forma	Kronologikus átlag	Növekedés/csökkenés mértéke	Növekedés/csökkenés üteme
Közkereseti társaság	171,65	-13,00	0,93
Betéti társaság	4181,38	-184,46	0,96
Korlátolt felelősségű társaság	10519,04	239,31	1,02
Részvénytársaság	148,88	6,23	1,04
Egyéni vállalkozás	20076,88	489,77	1,02

Forrás: Saját szerkesztés

Átlagmutatóink szemlélete után áttérünk idősoraink mélyebb elemzésének bemutatására, mely a korábban említett dekompozíciós modell bevezetését kívánja meg. Ahogy írtuk, dekompozíciós modellünk elméleti négy komponenséből kutatásunk esetében három (trend, ciklus, véletlen) összetevőt tudtunk azonosítani és vizsgálatra bocsátani.

A regisztrált közkereseti társaságokhoz tartozó trendegyenlet a következőképpen alakult:

$$y = -0{,}042x^3 + 1{,}5538x^2 - 27{,}382x + 298{,}54.$$

A függvény segítségével becsült trendértékeket is számítani tudtunk, mely értékeket az eredeti idősori értékekkel együtt grafikonon ábrázoltuk a szemléltetés érdekében. Az ábrán látszik a két érték közti minimális eltérés, amit modellünk illeszkedésének vizsgálatával alá tudunk támasztani, amely az

$$R^2 = 0{,}9963$$

értéket veszi fel, azaz több, mint 99%-ban magyarázza a trend idősorunk alakulását, így megbízhatónak mondható modellünk. Az ábra jól mutatja a hosszú távú csökkenő tendenciát értékeink esetében.

1. ábra: Eredeti és becsült trendértékek a regisztrált közkereseti társaságoknál (2008-2021)

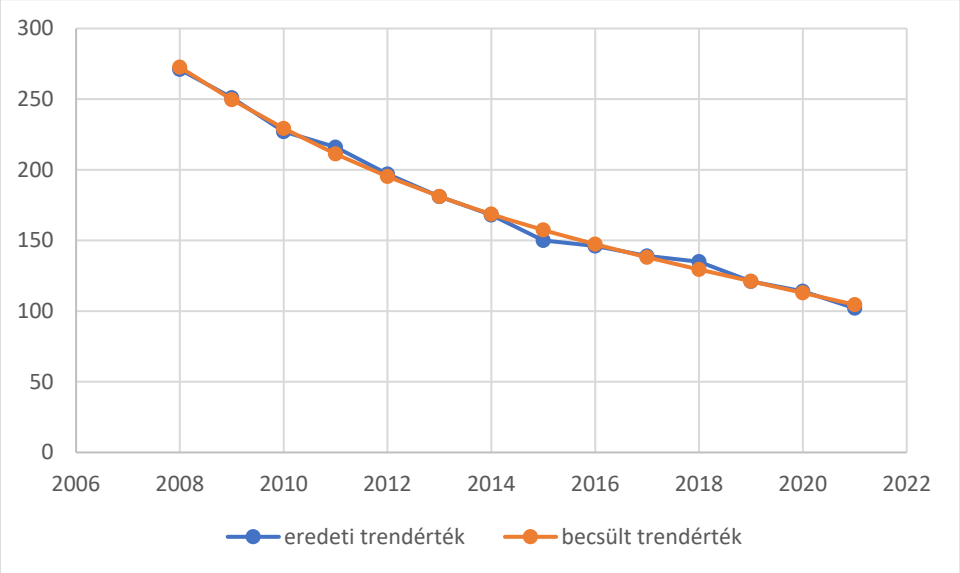

Forrás: Saját szerkesztés

A szabálytalan ciklus meghatározásához az eredeti idősorunkat dinamikus viszonyszámokkal elemeztük. A bázisviszonyszám megmutatta végig az idősoron a közkereseti társaságok csökkenését és összességében azt látjuk, hogy 2008 és 2021 között közkereseti társaságot kb. 62%-kal kevesebbet regisztráltak első idősori értékhez képest. A láncviszonyszámok pedig ezt a csökkenést erősítették meg azzal, hogy láthatjuk minden évben hány %-os visszaesést tapasztalunk az előző évi regisztrált vállalkozásokhoz képest. Ezen mutatókkal lehetőségünk nyílt összevetni a 2008 és 2019 utáni éveket, ahol mindkét esetben hasonló mértékű visszaesést látunk. A hasonlóságot értelmezhetjük a válságok hatásaként, hiszen ilyen krízishelyzetekben, amikor a kereslet (feltételezhetően) visszaesik nem a legindokoltabb döntés vállalkozást alapítani amennyiben a nyereségszerzésre irányuló tevékenységet evidensnek tekintjük.

2. ábra: A regisztrált közkereseti társaságok dinamikus mutatói (2008-2021)

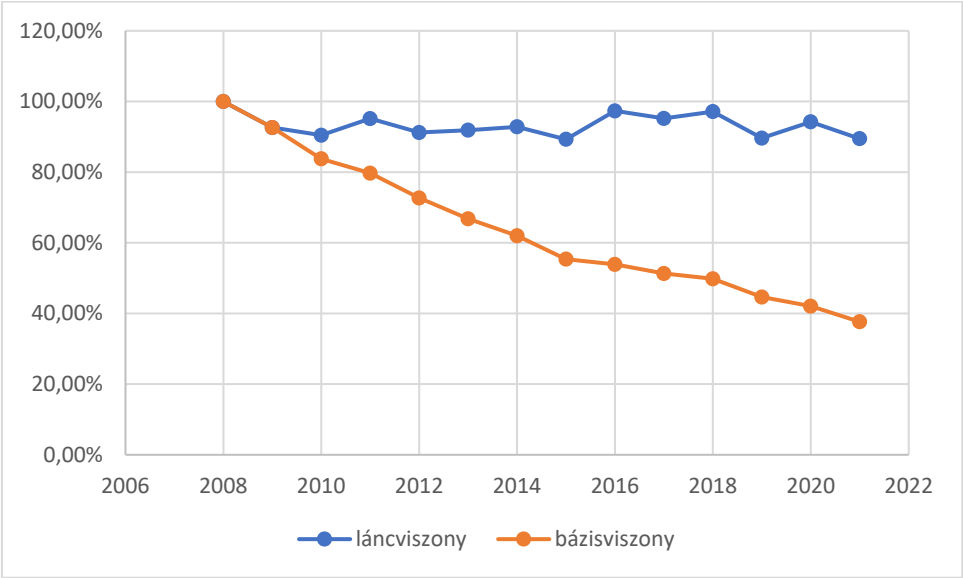

Forrás: Saját szerkesztés

A regisztrált betéti társaságok idősori megfigyeléseinek ábrázoláshoz is egyenletet írtunk fel:

$$y = -0{,}1x^3 + 18{,}2x^2 - 433{,}23x + 6230{,}7.$$

A függvény segítségével itt is kiszámításra kerültek a becsült trendértékek, mely értékeket a 3. ábrán szemléltetünk.

3. ábra: Eredeti és becsült trendértékek a regisztrált közkereseti társaságoknál (2008-2021)

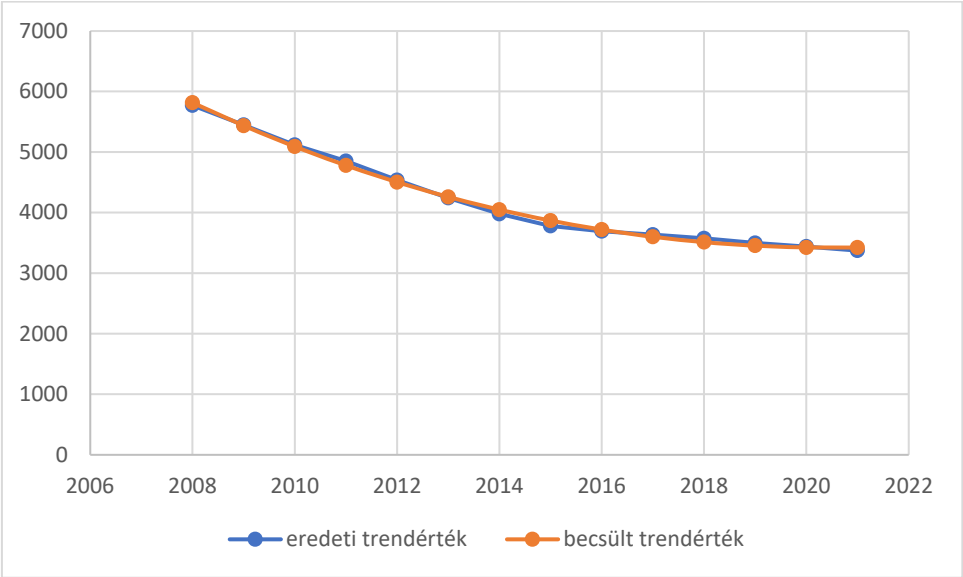

Forrás: Saját szerkesztés

Hasonlóan a közkereseti társaságokhoz itt is csökkenő tendenciát látunk. A modell illeszkedése több, mint 99%-ban megbízható, ezt a modell magyarázó erejéhez tartozó érték adja:

$$R^2 = 0{,}9962.$$

A szabálytalan ciklus meghatározásához dinamikus viszonyszámokat alkalmaztunk. A bázisviszonyszám – hasonlóan a közkereseti társaságok eredményeihez – végig csökkenést mutat az idősoron. Az első értékhez képest közel 42%-kal csökkent a regisztrált vállalkozások száma, bár itt lassabb csökkenést látunk, mint a közkereseti társaságoknál, amit a láncviszonyszámok alakulása erősít meg. Tehát a betéti társaságoknál is hasonló eset áll fenn, mint a korábban vizsgált regisztrált közkereseti vállalkozások számánál, itt is elképzelhető, hogy a krízishelyzetek – mind a pénzügyi, mind a Covid válság – óvatosságra és elővigyázatosságra intette a vállalkozni vágyókat és csillapította a vállalkozási kedvet.

4. ábra: A regisztrált betéti társaságok dinamikus mutatói (2008-2021)

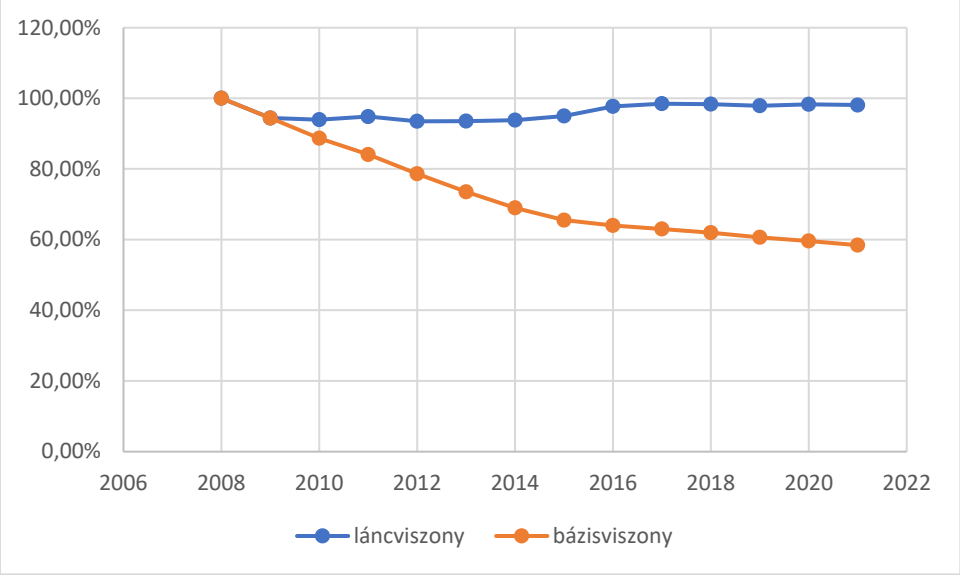

Forrás: Saját szerkesztés

Vizsgálatunkat a regisztrált korlátolt felelősségű társaságokkal folytatjuk, itt szintén meghatároztuk a társaságok hosszú távú tendenciáját az alábbi trendegyenlettel:

$$y = -0{,}1x^3 + 18{,}2x^2 - 433{,}23x + 6230{,}7.$$

A modell magyarázó ereje kapcsán azt látjuk, hogy az illeszkedése több, mint 93%-ban megbízható. A függvény segítségével ábrázoltuk együttesen eredeti és becsült trendértékeinket, itt már mást tapasztalunk, mint a közkereseti és betéti társaságok esetében. Míg a korábbi két társaság típusnál folyamatosan csökkenő tendenciát láttunk, a korlátolt felelősségű társaságoknál hosszú távon növekvő tendencia megfigyelhető. A szabálytalan ciklikusságot vizsgálva az idősoron végig haladva növekedést látunk 2013-ig, 2014-től csökkenést 2017-ig, majd ismét növekedést 2018-tól.

5. ábra: Eredeti és becsült trendértékek a regisztrált korlátolt felelősségűi társaságoknál (2008-2021)

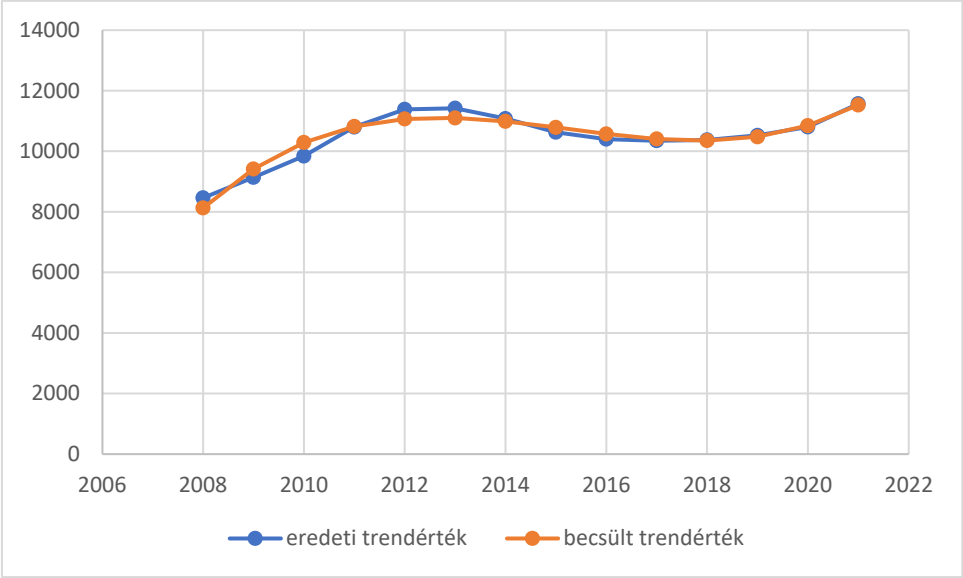

Forrás: Saját szerkesztés

A két válságot követő éveket összevetve hasonló mértékű változást látunk a láncviszonyszámok megerősítése által. Az összehasonlításnak alapot adhat a korlátolt felelősségű társaságok azon sajátossága, amely a vállalkozó mint magánszemély vagyonának a védelmére szolgál, ugyanis a korlátlan felelősséggel bíró társaságok esetében (amilyen például a közkereseti és betéti társaság) a vállalkozó a teljes vagyonával felel, míg egy korlátolt felelősségűnél csakis a vállalkozásba fektetett vagyonával. Ez adhat egyfajta biztonságot a vállalkozáshoz a válság tényezőjét figyelmen kívül hagyva.

6. ábra: A regisztrált korlátolt felelősségű társaságok dinamikus mutatói (2008-2021)

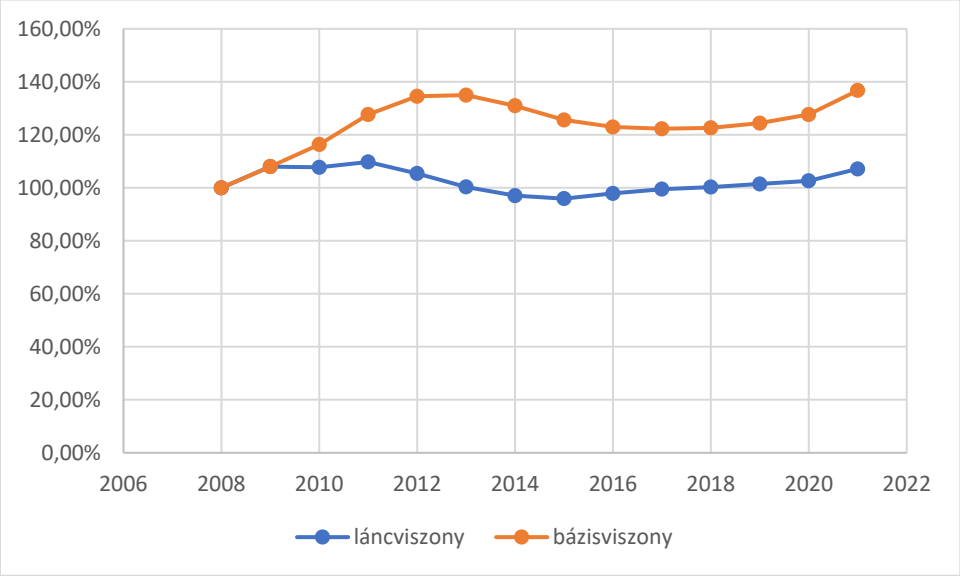

Forrás: Saját szerkesztés

Meghatároztuk a regisztrált részvénytársaságok hosszú távú irányzatához tartozó trendegyenletet:

$$y = -0{,}1138x^3 + 2{,}5146x^2 - 7{,}8252x + 112{,}12.$$

Modellünk illeszkedését itt is jónak ítéltük meg, amit az

$$R^2 = 0{,}9621$$

értéknek tudunk be, vagyis 96,21%-ban magyarázza a trend idősorunk alakulását, így ezt a modellt is megbízhatónak találtuk. Vizsgált és becsült értékeinket itt is együttesen ábrázoljuk a szemléltetést kedvéért és az ábráról leolvasható a hosszú távú növekvő irányzat, hasonlóan a korlátolt felelősségű társaságokhoz, bár itt a növekedést nagyobb mértékűnek ítéljük meg a bázisviszonyszámra alapozva (74%-os növekedés 2008 és 2021 között).

A szabálytalan ciklust tekintve amennyiben végig megyünk az idősorunk értékein, 2009-ben csökkenést, 2010-től emelkedést, 2012-ben visszaesést, majd 2013-tól ismét emelkedést látunk. Itt is végeztünk összehasonlítást a pénzügyi világválság és a Covid válság első éveihez viszonyított változások kapcsán, itt már tapasztaltunk eltérést a két krízishelyzet között. A pénzügyi világválság megjelenése utáni első évben 2009-ben csökkenő, majd 2010-ben a 2008-as értékhez visszatérő változást látunk a láncviszonyszámok alapján. A Covidos években pedig 2019-hez képest 2020-ban nem tapasztaltunk változást, míg 2021-ben 5%-os emelkedést látunk

2020-hoz képest. Ebben az esetben elképzelhető, hogy a pénzügyi világválság hatása csökkentette a részvénytársaságokhoz kapcsolódó alapítási kedvet, látva az amerikai piacokon végbemenő folyamatokat, amilyen piaci folyamatokat viszont a Covidnál nem tapasztaltunk.

7. ábra. Eredeti és becsült trendértékek a regisztrált részvénytársaságoknál (2008-2021)

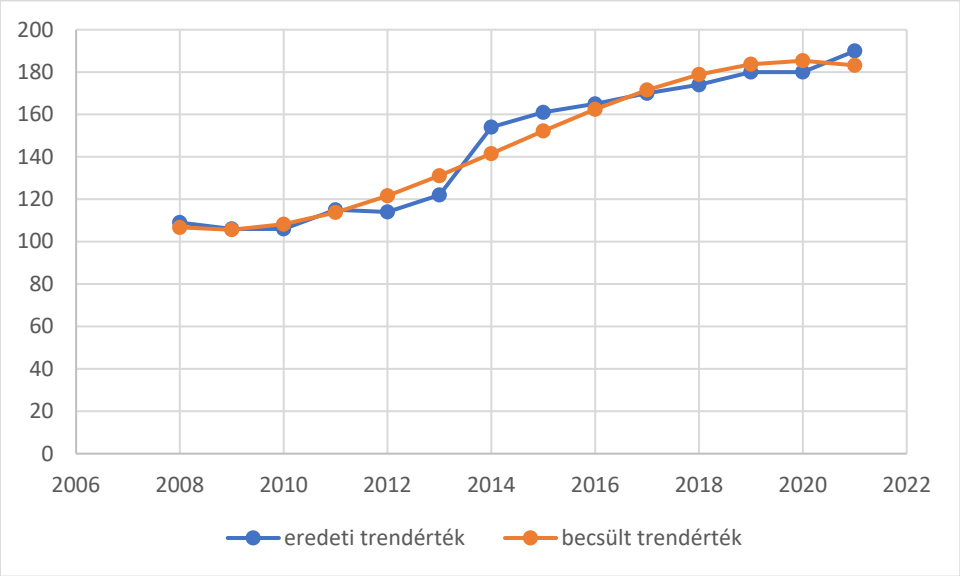

Forrás: Saját szerkesztés

8. ábra: A regisztrált részvénytársaságok dinamikus mutatói (2008-2021)

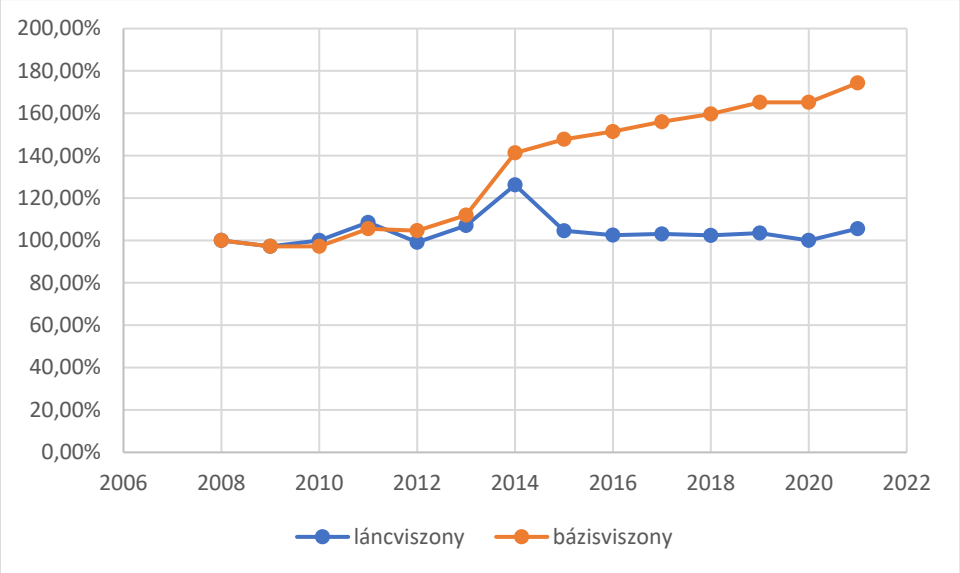

Forrás: Saját szerkesztés

Megvizsgáltuk a regisztrált egyéni vállalkozások alakulását is, a hosszú távú tendencia ebben az esetben is polinomiális trendet mutat. Modellünkhöz tartozó függvényünk az alábbi:

$$y = -2{,}1182x^3 + 146{,}01x^2 - 1203{,}6x + 20434.$$

Az eredeti idősori értékeket itt is együttesen ábrázoljuk a kiszámolt becsült trendértékekkel, annak érdekében, hogy modellünk illeszkedését itt is szemléltetni tudjuk, hiszen a magyarázó erő alapján (98%) modellünk megbízható. Bázisviszonyszámunk a megfigyelt idősoron bő 30%-os emelkedést mutat a hosszú távú irányzat meghatározása kapcsán.

9. ábra: Eredeti és becsült trendértékek a regisztrált egyéni vállalkozásoknál (2008-2021)

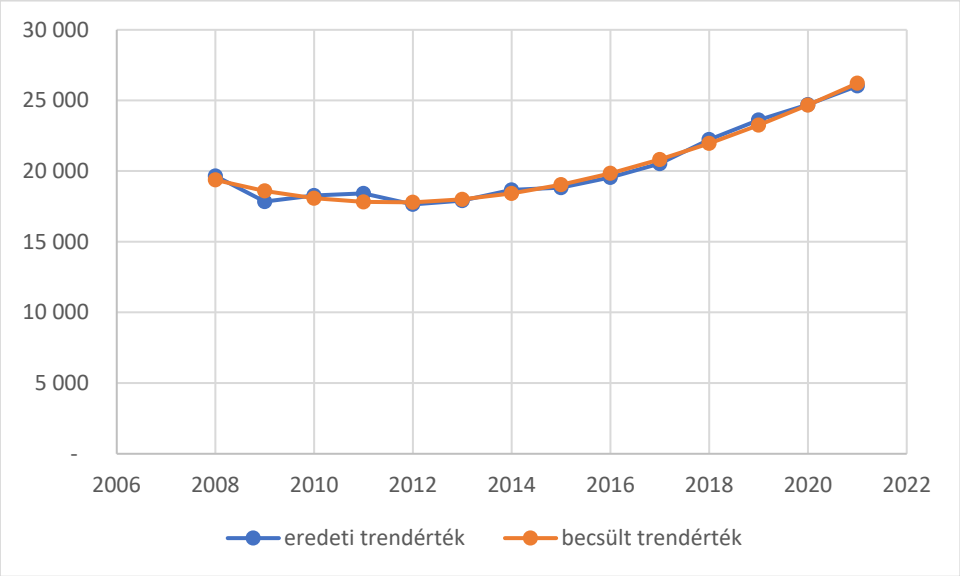

Forrás: Saját szerkesztés

A ciklikusságot tekintve 2009-ben csökkenést, 2010-től emelkedést, 2012-ben csökkenést, majd 2013-ban folyamatos emelkedést látunk a regisztrált egyéni vállalkozások számának alakulásában a láncviszonyszámokra alapozva. A 2008-as pénzügyi világválság és a Covidos válság összehasonlításában látunk eltérést, hiszen 2009-ben csökkenést, majd 2010-ben emelkedést látunk, míg a 2019 utáni években (2020-ban és 2021-ben) csak emelkedést látunk a regisztrált vállalkozások számának alakulásában. Itt kiütközhet a két válság közti különbség, ugyanis a pénzügyi világválság esetében egy endogén, míg a Covid okozta válság kapcsán egy exogén sokkról van szó, így ez másként hathatott a vállalkozói kedvre. A pénzügyi válság idején inkább elvette vagy mérsékelte a vállalkozói kedvet, míg a Covid idején a megváltozott igényeknek köszönhetően fellendülhetett a vállalkozói kedv.

10. ábra: A regisztrált egyéni vállalkozások dinamikus mutatói (2008-2021)

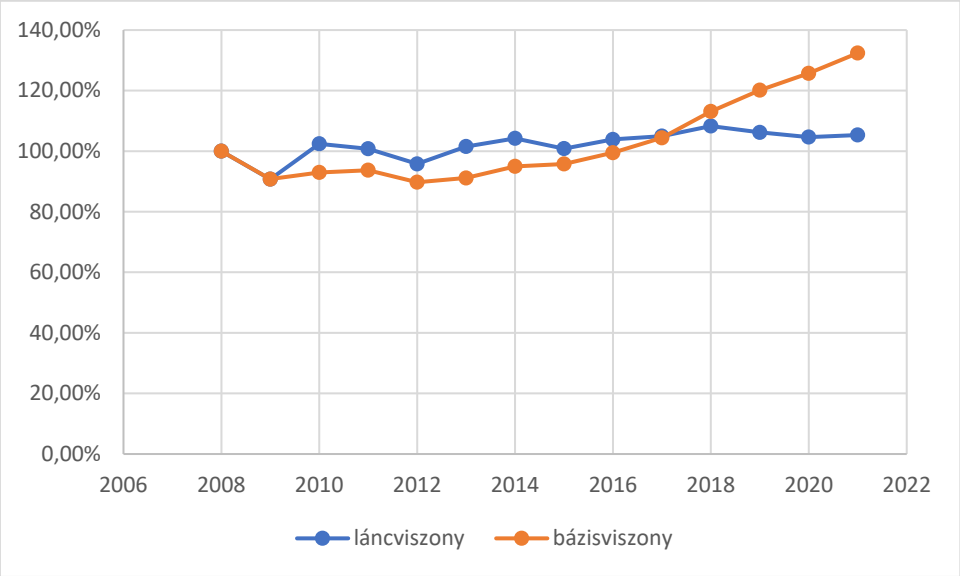

Forrás: Saját szerkesztés

Vizsgálatunk keretében végül ezeket a regisztrált vállalkozásokat nem csak gazdálkodási forma szerint szétbontva, hanem egy nagy adathalmazban összegyűjtve is megvizsgáltuk, így tehát 2008 és 2021 között együttesen is elemezni tudjuk az eddig külön vizsgált vállalkozásokat. A vizsgálathoz tartozó modell függvényét az alábbiakban határoztuk meg:

$$y = 8{,}5863x^3 - 120{,}91x^2 + 782{,}24x + 32707.$$

11. ábra: Eredeti és becsült trendértékek a regisztrált vállalkozásoknál (2008-2021)

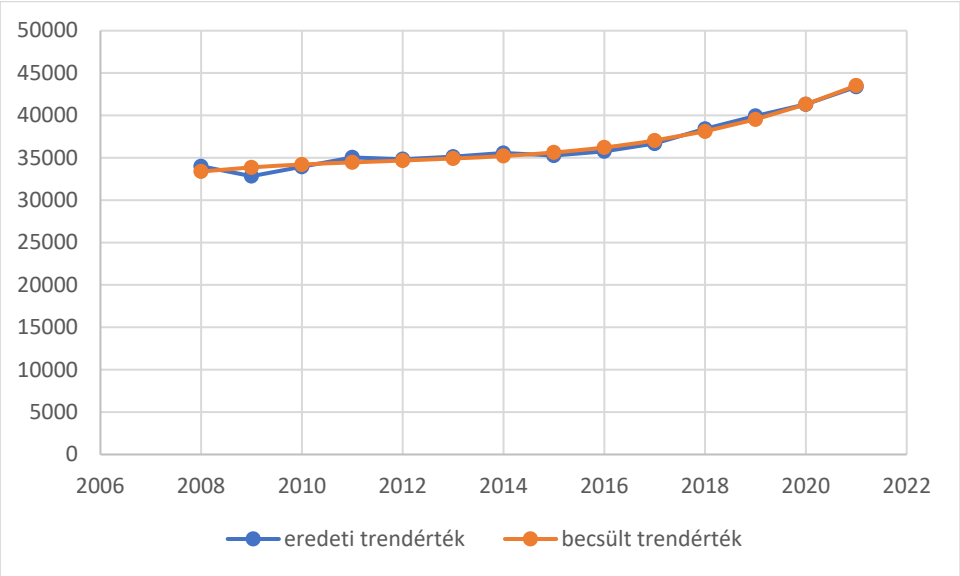

Forrás: Saját szerkesztés

A modell jó illeszkedését a 97%-os R^2 érték biztosítja. A ciklusokat tekintve 2009-ben csökkenést látunk, 2010-től 2011-ig emelkedést, 2012-ben csökkenést, 2013-tól 2014-ig ismét növekedést, 2015-ben csökkenést, majd 2016-tól folyamatosan növekedést látunk. A rendelkezésre álló adatok alapján már nehezebb dolgunk van valamilyen összesített következtetés levonására, de valószínűsíthetőnek tartjuk, hogy az itt tapasztalható ciklikusságot az egyes vállalkozástípusok részvételi aránya adja és elképzelhető, hogy annak a vállalkozás formának érvényesül az elmozdulása (csökkenése vagy növekedése), amely nagyobb számban került be a kalapba. Ebben az esetben a korlátolt felelősségű társaságok és az egyéni vállalkozások vannak többségben.

4.2. Működő vállalkozások

A működő vállalkozásokat tekintve is végeztünk tisztítást, itt egyetlen esetben, az egyéni vállalkozásoknál kellett Balatonakarattyát kizárnunk hiányzó adatok miatt, így a fentebb szemléltetett táblázat egyéni vállalkozásokra vonatkozó adatai alapján ez a szám 22 732 vállalkozásra szűkül (22 791 db helyett). Ahogy a regisztrált vállalkozások esetében, elemzésünket itt is a kronologikus átlaggal, a változás átlagos mértékével és ütemével kezdtük. Ezek alapján azt látjuk, hogy a vállalkozások számának növekedése esetén éves átlagban a 2000-2020 közötti időszakban a legnagyobb növekedést az egyéni vállalkozások érték el, itt a vizsgált időszakban átlagosan évi 293-mal több egyéni vállalkozás működött, míg a legnagyobb csökkenést a betéti társaságoknál látjuk, éves átlagban minden egyes évben 51-gyel kevesebb bt. működött. A növekedés üteméről azt mondhatjuk el, hogy itt a legnagyobb ütemben a korlátolt felelősségű társaságok darabszáma változott, éves átlagban 5%-kal, a csökkenés ütemét tekintve pedig a közkereseti társaságok produkálták a legnagyobbat, számuk évi átlagos változása -5%. A többi vállalkozás átlagmutatóit a 3. táblázatban maradéktalanul közöljük.

3. táblázat: A működő vállalkozások átlagmutatói

Vállalkozási forma	Kronologikus átlag	Növekedés/csökkenés mértéke	Növekedés/csökkenés üteme
Közkereseti társaság	194,85	-9,40	0,95
Betéti társaság	3719,73	-51,25	0,99
Korlátolt felelősségű társaság	6742,13	264,35	1,05
Részvénytársaság	102,28	1,55	1,01
Egyéni vállalkozás	16574,25	293,90	1,02

Forrás: Saját szerkesztés

Ahogy a regisztrált vállalkozásoknál tettük, itt is áttérünk egyszerű átlagmutatóink ismertetése után a dekompozíciós modellünk bevezetésére és az az alapján kapott eredmények ismertetésére. Az előző alfejezethez hasonlóan a modell elméleti négy eleméből itt is hármat (trend, ciklus, véletlen) tudtunk azonosítani, melyek ismertetése gazdasági formák szerint külön bontva, végül összegezve is leírásra kerül.

Követve a regisztrált társaságokhoz tartozó eredmények ismertetésének sorrendjét, itt is a közkereseti társaságokkal nyitjuk a sort. A társaságokhoz kapcsolódó idősori megfigyeléseinket az alábbi egyenlet segítségével ábrázoltuk:

$$y = 0{,}0724x^3 - 2{,}2476x^2 + 6{,}5348x + 293{,}21.$$

A modell illeszkedése itt is több, mint 99%-ban megbízható, ezt a modell magyarázó erejéhez tartozó érték adja:

$$R^2 = 0{,}9930.$$

Az trendegyenlet segítségével becsült trendértékeket tudtunk számolni, melyeket az eredeti idősori értékeinkkel együttesen ábrázoljuk, ebből is látjuk az értékek csökkenő hosszú távú irányzatát, melyet a bázisviszonyszám alapján megerősítünk egy összesen 65%-os értékkel.

12. ábra: Eredeti és becsült trendértékek a működő közkereseti társaságoknál (2000-2020)

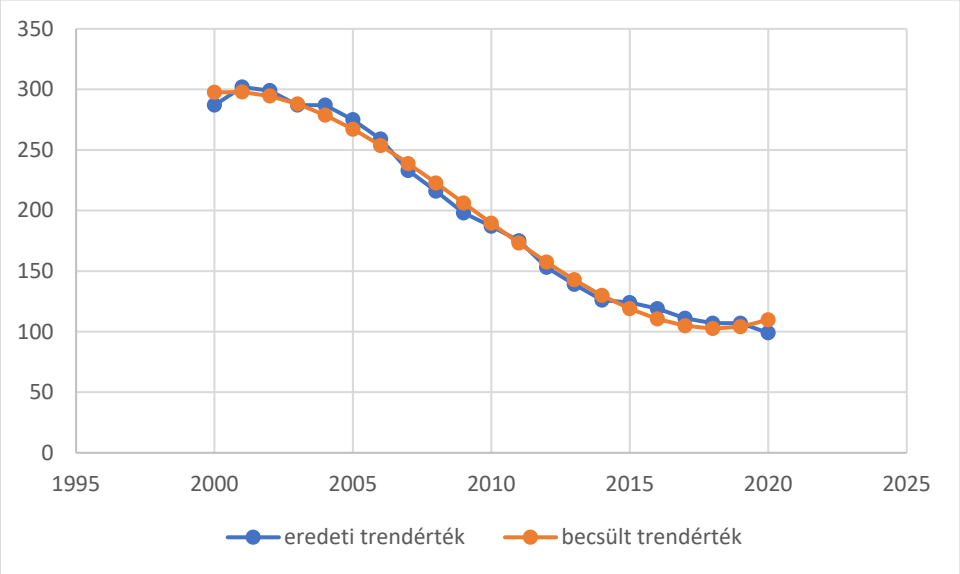

Forrás: Saját szerkesztés

A szabálytalan ciklus meghatározásához az eredeti idősorunkat ebben az esetben is dinamikus viszonyszámokkal elemeztük. A láncviszonyszámokat végignézve 2001-ig emelkedést, 2002-től 2003-ig csökkenést, 2004-ben stagnálást, majd 2005-től folyamatos csökkenést látunk a működő közkereseti társaságok számának változásában. Ez passzol a regisztrált közkereseti társaságok tendenciájához, ahol szintén végig csökkenést láthattunk. Összevetve a pénzügyi válság és a Covid éveivel, ahogy korábban feltételeztük azt, hogy a krízishelyzetek mérséklik a vállalkozói kedvet, ezáltal nem bővül a vállalkozások köre, illetve azt is feltételezhetjük, hogy a kevésbé tőkeerős társaságok nem képesek átvészelni olyan mértékű válságot, amilyen a pénzügyi vagy amilyen a Covid volt.

13. ábra: A működő közkereseti társaságok dinamikus mutatói (2000-2020)

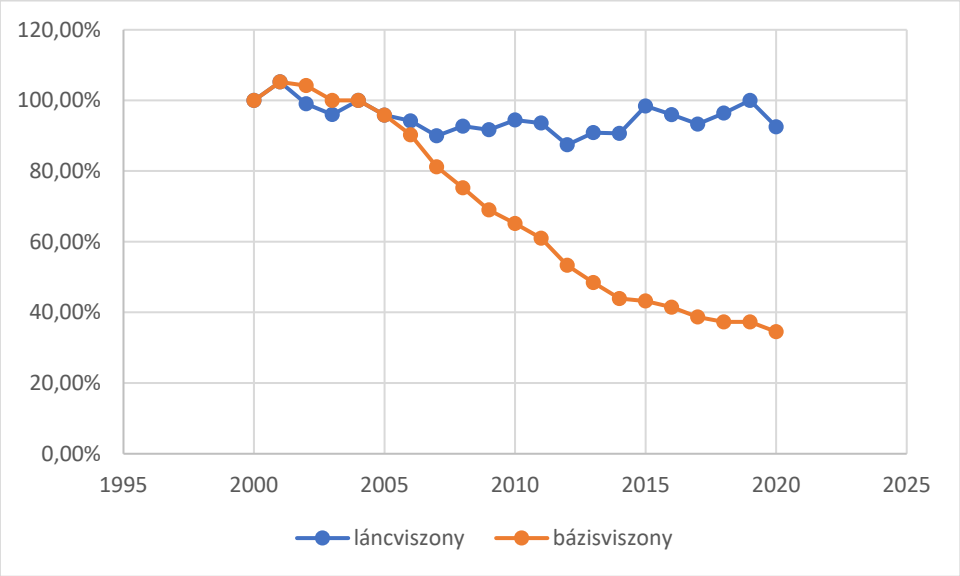

Forrás: Saját szerkesztés

A betéti társaságok esetében becsült trendértékeinket és a véletlen tagokat az

$$y = 1{,}5935x^3 - 55{,}442x^2 + 435{,}63x + 3606{,}8$$

harmadfokú polinomiális trendfüggvény alapján határoztuk meg. A modell jó illeszkedése 99%-os bizonyosságú. A becsült és eredeti trendértékeket ezúttal is ábrázoljuk együttesen egy grafikonon. A grafikonon jól lászik a hosszú távú csökkenő irányzat, melyet bázisviszonyszámunk alapján is megerősíthetünk. A vizsgált periódusban az első értékhez képest több mint 25%-os visszaesést látunk a működő vállalkozások számában. A szabálytalan ciklikusságot vizsgálva az idősoron végig haladva már látunk némi különbséget a korábban vizsgált regisztrált betéti társaságokhoz hasonlítva. Mindenképpen meg kell jegyeznünk, hogy

ez a rendelkezésre álló idősorunk hosszabb, mint az előző, hiszen itt 2000 és 2020 közötti megfigyelésekkel dolgozunk. 2004-ig látunk növekedést, a 2005-ös évben csökkenést, a 2006-os évben növekedést, majd 2007-től csökkenést, egészen 2018-ig, ami után majd csak 2020-ban látunk ismét csökkenést. Bár adatsorunk hosszabb, a korábban vizsgált regisztrált betéti társaságok vizsgált idősorával összevetve hasonlóságot látunk a változásban. Ugyanúgy itt is össze tudjuk hasonlítani a 2008-as pénzügyi világválságot a Covid okozta gazdasági válsággal, mely ebben az esetben is hasonlóságot mutat, tehát a krízishelyzet okozta következmények csökkenthették a túlélő vállalkozások számát.

14. ábra: Eredeti és becsült trendértékek a működő betéti társaságoknál (2000-2020)

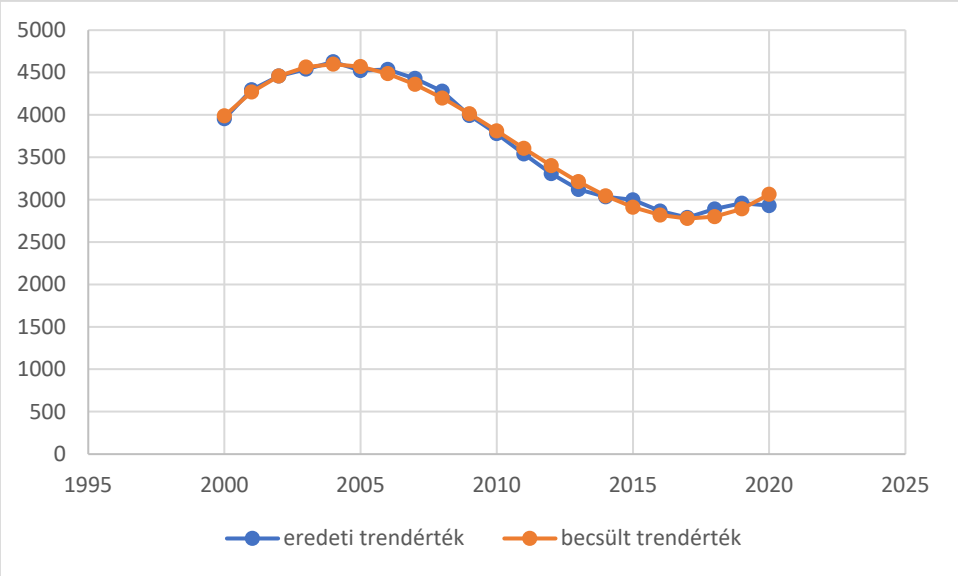

Forrás: Saját szerkesztés

15. ábra: A működő betéti társaságok dinamikus mutatói (2000-2020)

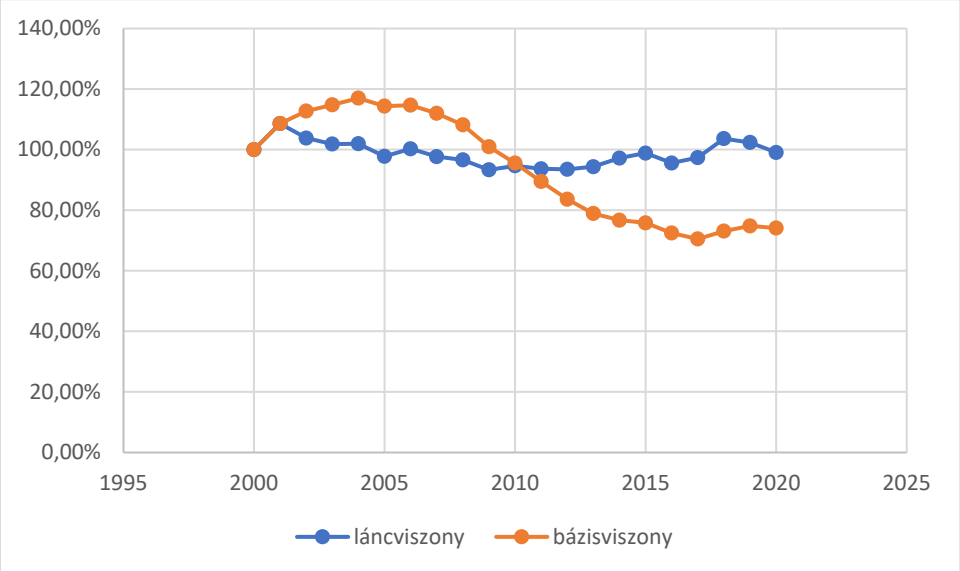

Forrás: Saját szerkesztés

Tovább haladva a működő korlátolt felelősségű társaságokra szintén megállapítottuk modellünk jó illeszkedését az ehhez tartozó 97%-os magyarázó erőre alapozva. A társaságok hosszú távú tendenciáját az alábbi trendegyenlettel írhatjuk le:

$$y = -0{,}6163x^3 + 9{,}6814x^2 + 320{,}1x + 3241{,}9.$$

Függvényünk monotonitását vizsgálva hosszú távon növekvő tendenciát látunk, a vizsgált periódusban a kezdeti értékhez képest több mint 140%-os értékkel.

16. ábra: Eredeti és becsült trendértékek a működő korlátolt felelősségű társaságoknál (2000-2020)

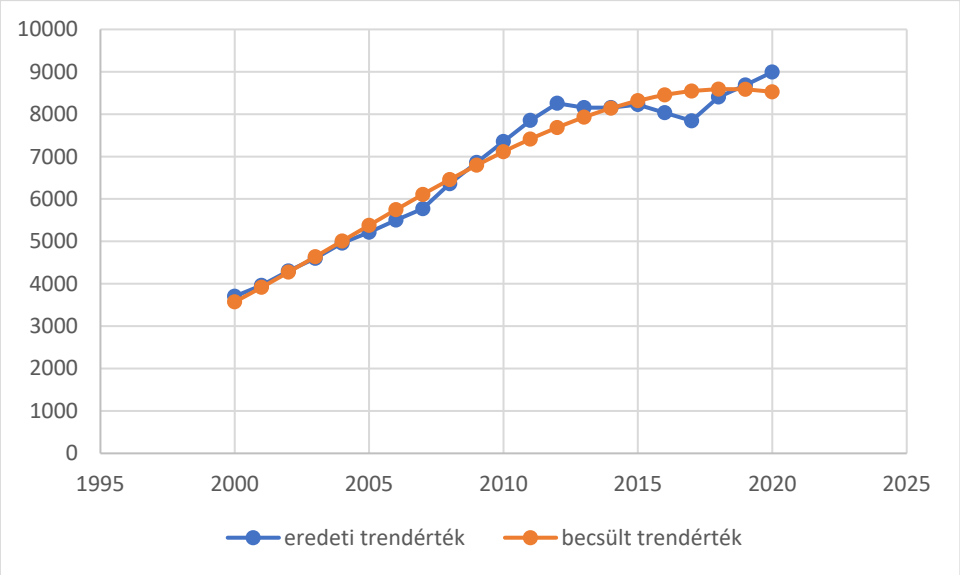

Forrás: Saját szerkesztés

A szabálytalan ciklusok azonosításához ezúttal is a láncviszonyszámokat vettük alapul. Ezáltal egészen 2012-ig folyamatos emelkedést, majd 2013-ben egy kisebb (kb. 1,5%) visszaesést, 2014-ben stagnálást, 2015-ben minimális (kevesebb mint 1%-nyi) emelkedést, majd 2016-ban és 2017-ben ismét csökkenést, végül 2018-tól emelkedést látunk. Amennyiben összevetjük értékeinket a pénzügyi válság éveiben és a Covid éveiben hasonló mértékű növekedést látunk, ellentétben az előző két vizsgált társasággal. Feltételezhetjük tehát itt is a korábban már említett korlátolt felelősségű társaság magánszemély vagyonára vonatkozó védelmi funkcióját vagy akár gondolhatunk arra, hogy pont emiatt tőkeerősebb vállalkozásokról van szó, amelyek könnyeben kilábalnak vagy átvészelnek válságokat.

17. ábra: A működő korlátolt felelősségű társaságok dinamikus mutatói (2000-2020)

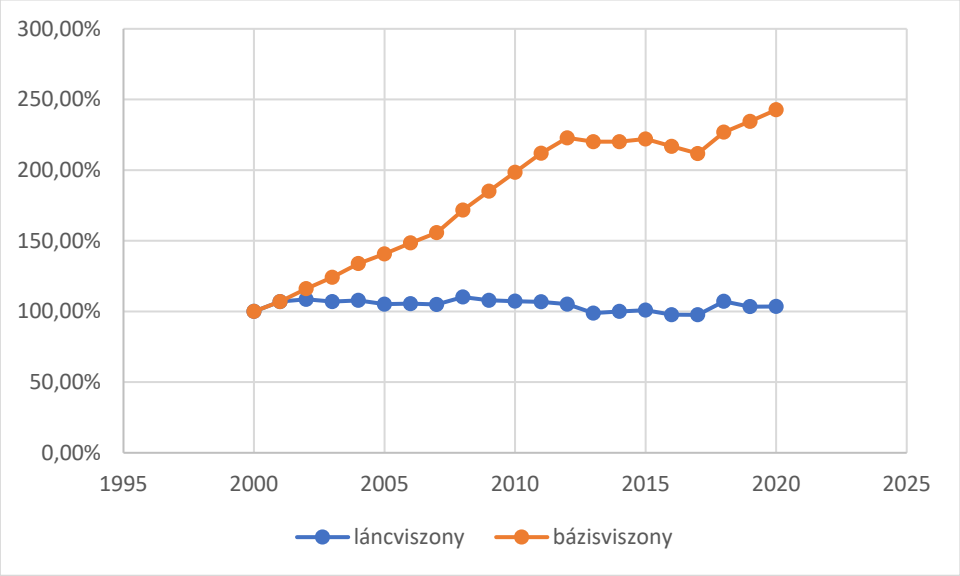

Forrás: Saját szerkesztés

A működő részvénytársaságok hosszú távú irányzatához tartozó trendegyenlet az alábbi:

$$y = 0{,}0017x^3 + 0{,}152x^2 - 2{,}4535x + 101{,}28,$$

valamint modellünk jó illeszkedésének magyarázatát az

$$R^2 = 0{,}8975$$

érték adja. A szabálytalan ciklusok azonosításához láncviszonyszámot alkalmaztunk. Ez alapján a ciklusok alakulása a következő: 2001-ben növekedés, 2002-ben csökkenés, 2003-tól növekedés, 2005-ben csökkenés, 2006-ban növekedés, 2007-től csökkenés, 2009-ben növekedés, 2010-ben csökkenés, 2011-től egy hosszabb növekedés, egészen 2018-ig, majd 2019-ben csökkenés és 2020-ban újra növekedés váltakozik. Ezt a kaotikus váltakozást a modellünk illeszkedésén látjuk, amit grafikonon ábrázoltuk is.

Amit még az eredményekhez mindenképpen érdemes hozzáfűzni, az a részvénytársaságok esetében is a válságok összehasonlítása. Ahogy láttuk a regisztrált részvénytársaságok csökkenését 2009-ben, úgy látjuk a működő vállalkozások esetében is a csökkenést. Majd utána 2010-ben már egy 4,5%-os emelkedést látunk a működő vállalkozásoknál, a Covid időszakában 2020-ban viszont stagnálást érzékelünk. A korlátolt felelősségű társaságokhoz hasonlóan a részvénytársaságok is tőkeerős vállalkozások (a kft-hez viszonyítva még tőkeerősebb), így következtethetünk rá, hogy a krízisidőszakokat emiatt képesek voltak minimális veszteséggel átvészelni.

18. ábra: Eredeti és becsült trendértékek a működő részvénytársaságoknál (2000-2020)

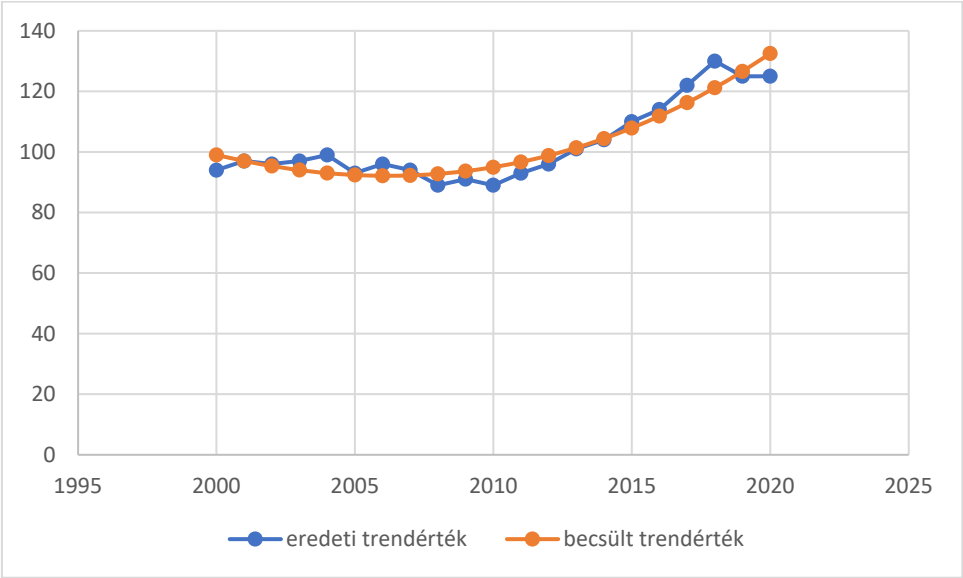

Forrás: Saját szerkesztés

19. ábra: A működő részvénytársaságok dinamikus mutatói (2000-2020)

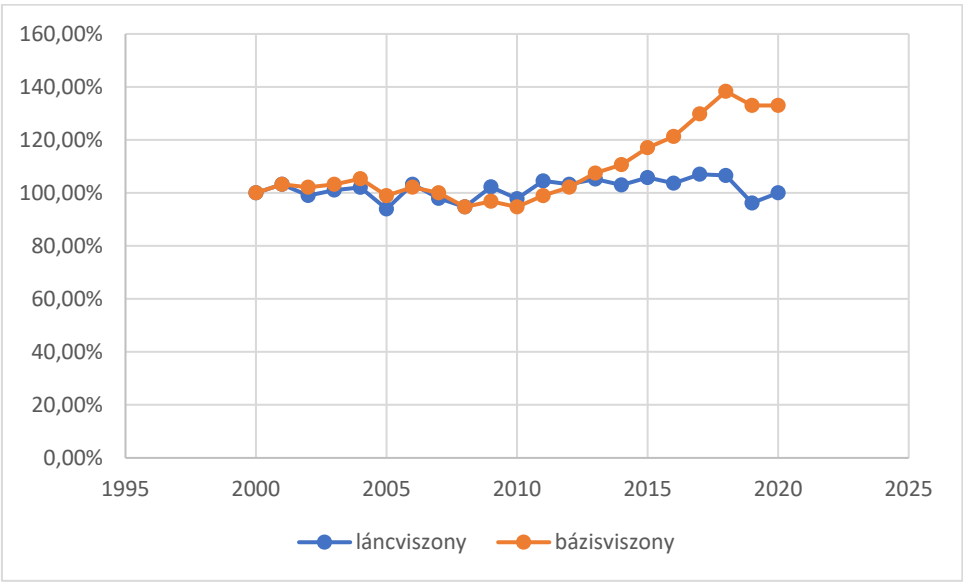

Forrás: Saját szerkesztés

Mielőtt rátérnénk az összes vizsgált működő vállalkozás együttes eredményeinek tárgyalására, röviden megemlítjük a működő egyéni vállalkozások alakulását is. A modell magyarázó ereje $R^2 = 0{,}9561$, a hozzá tartozó függvény alább látható:

$$y = 9{,}8656x^3 - 269{,}24x^2 + 1702{,}1x + 15386.$$

Az eredeti idősorra itt is trendet illesztettünk, amelyen megfigyelhető a hosszú távú irányzat. Ezt bázisviszonyszámunk egy 35%-os hosszú távú növekedéssel erősít meg.

20. ábra: Eredeti és becsült trendértékek a működő egyéni vállalkozásoknál (2000-2020)

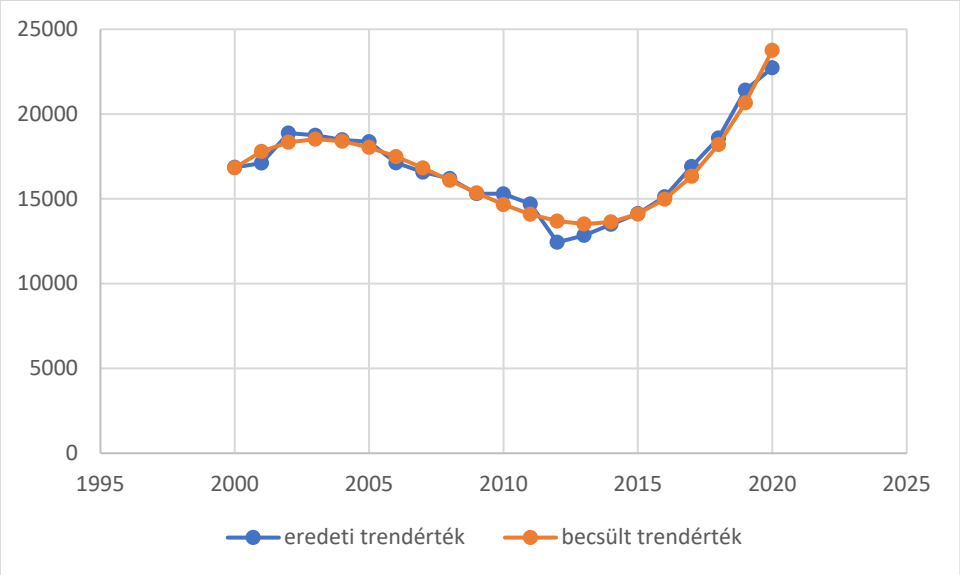

Forrás: Saját szerkesztés

21. ábra: A működő egyéni vállalkozások dinamikus mutatói (2000-2020)

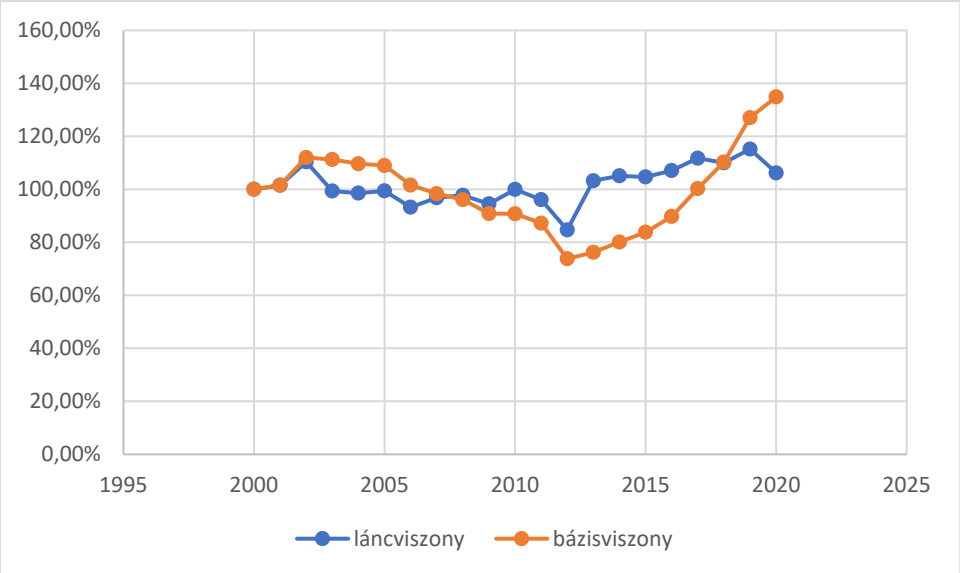

Forrás: Saját szerkesztés

A ciklikusságot tekintve 2002-ig emelkedést, 2003-tól 2012-ig csökkenést, majd 2013-tól folyamatosan emelkedést látunk a működő egyéni vállalkozások számának alakulásában a láncviszonyszámokra alapozva. Itt már teljes eltérést látunk a vállalkozások változásának mozgási irányában. A pénzügyi világválság adataiból arra következtethetünk, hogy a válság

hatására sok vállalkozás nem élte túl a megpróbáltatást, a Covid esetében viszont növekedést látunk, így a Covid nem csak a vállalkozó kedvet növelte, de a működő vállalkozások számát is, amelynek lehetséges okait szintén a Covid miatti megváltozott igényekre vezethetjük vissza. Ahogy a regisztrált vállalkozásoknál, itt is összetömörítettük az összes vizsgált vállalkozást egy idősorra, a trendfüggvényünk az alábbi:

$$y = -0{,}5422x^3 + 7{,}5858x^2 + 324{,}18x + 7591{,}4$$

mely modell jó illeszkedését az

$$R^2 = 0{,}9689$$

magyarázó erő biztosít. Az összesített idősori értékeinkhez itt is kiszámoltuk a becsült trendértékeket, ezeket is grafikonon ábrázoltuk.

A ciklusokat tekintve így 2012-ig emelkedést látunk, 2013-ban és 2014-ben csökkenést, 2015-ben emelkedést, 2016-tól 2017-ig ismét csökkenést, végül 2018-tól növekedést. A rendelkezésre álló adatok alapján – ahogy a regisztrált vállalkozások összesített vizsgálata során – már itt is óvatosabban kell következtetéseket levonnunk, hiszen ebben az esetben is érvényesülhet a nagyobb számban képviselt vállalkozás típusok húzóereje, itt is a korlátolt felelősségű társaságok és az egyéni vállalkozások vannak többségben. Röviden tehát ennyit szándékoztunk elmondani az eredményeinkről és a hozzájuk tartozó következtetéseinkről, ám ezen következtetéseket a következő fejezetben részletesebben áttekintjük.

22. ábra: Eredeti és becsült trendértékek a működő vállalkozásoknál (2000-2020)

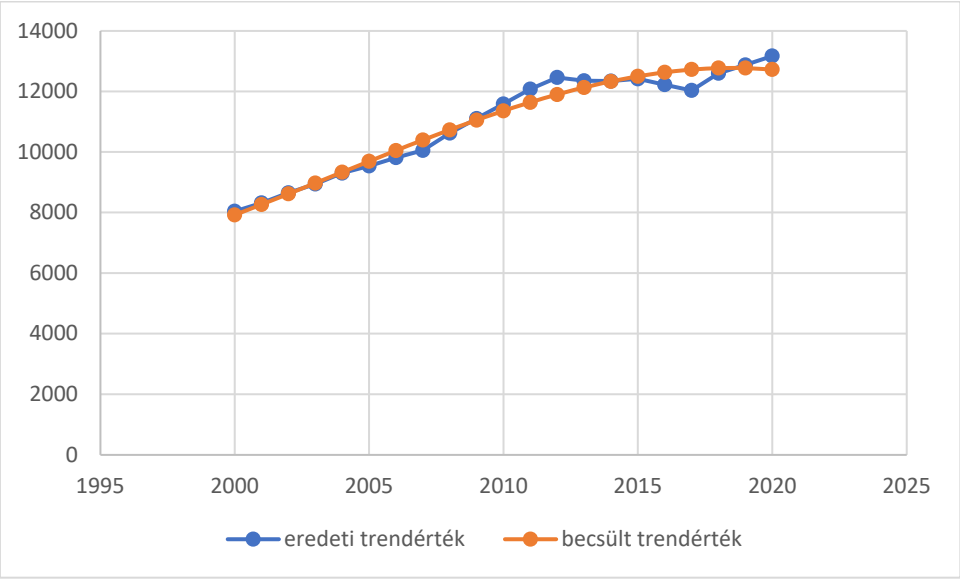

Forrás: Saját szerkesztés

5. MEGBESZÉLÉS

A részletes áttekintésnek a két válság (pénzügyi és Covid okozta gazdasági) összehasonlítása ad alapot, mely összehasonlítást a kutatási kérdéseink megválaszolásával abszolválunk. Ahogy a kutatás bevezetésében fogalmaztunk a pandémia helyzet olyan mértékben felforgatta gazdaságunk mindennapjait, hogy ez okot adott a vállalkozások szintjén való vizsgálatnak.

Elsőként arra kerestünk választ, hogy befolyásoló tényezőként hatott-e a pandémia következményeként kialakuló gazdasági válság a Balaton turisztikai térségben működő vállalkozások tevékenységére, melyet természetesen kiegészítünk azzal is, hogy milyen mértékben.

A Covid okozta gazdasági válság ötletet adott a pénzügyi világválság során történt változások összevetésére az általunk vizsgált vállalkozások szintjén. Erre alapoztuk második kutatási kérdésünket és meg akartuk tudni, hogy találunk-e hasonlóságot a Balaton turisztikai térségben működő vállalkozások számának trendszerű változásában a pénzügyi válság és a koronavírus okozta gazdasági válság között.

Mivel e két kérdés megválaszolása eredményeink ismeretében kétségtelenül összefügg, ezért választ is együttesen adunk rájuk. Következtetéseinket az eredmények ismertetésének sorrendjében haladva tesszük meg. Ahogy végig mentünk a vizsgálatunk tárgyát jelentő regisztrált és működő vállalkozásokon változatos eredményeket láthattunk, valamely esetben hasonlóságok, valamely esetben pedig különbségek kiütközését.

Eredményeink kapcsán arra következtetünk, hogy van összefüggés a regisztrált és működő vállalkozások számának alakulásában azonos vállalkozástípusnál. Amennyiben egyik típusnál csökkenést látunk a regisztrációk számában, azt a csökkenést a működő vállalkozások számában is tapasztaljuk, azonban a passzív/szüneteltetett vállalkozások aránya nagyságrendileg nem változik.

A pénzügyi világválság és a pandémia esetében hasonlóság a regisztrált közkereseti és betéti társaságoknál tapasztalt visszaesés, míg a korlátolt felelősségű társaságoknál és a részvénytársaságoknál tapasztalt növekedés. Ez alapján több dologra is következtetünk.

Az egyik következtetés az, hogy a két válság okozta bizonytalan helyzet nem hozta meg a vállalkozói kedvet az olyan vállalkozások alapítására, amelyek alapítói magánszemélyként (korlátlanul) a teljes vagyonukkal felelnek a vállalkozásért, míg a korlátolt társaságok ezt a bizonyosságot megadják az alapítóknak, tulajdonosoknak a vagyonukkal kapcsolatban, hiszen ott teljesen elhatárolódik a magánszemély és a vállalkozás vagyona.

A regisztrált egyéni vállalkozásoknál a pénzügyi válság idején csökkenést, majd minimális emelkedést látunk, viszont a Covid megjelenését követő években csak emelkedést. Ezt a két válság természete közti különbségekre vezetjük vissza. A pénzügyi világválság egy piacról generált endogén sokk, míg a Covid egy piacon kívüli exogén sokk. Így a pénzügyi válság esetében a kereslet visszaesésének következtében logikus döntésnek mondható a vállalkozás alapításától való visszalépés, viszont a Covid esetében a kereslet nem feltétlenül csökkent, csak a járvány sajátossága miatt ezek „elzárásra" kerültek, viszont megjelentek új igények. Ezek jelentkezhettek fogyasztói oldalról (például valamilyen online, érintésmentes kikapcsolódási, rekreációs igény esetén), de jelentkezhettek vállalkozói oldalról is, ha azon vállalkozókra gondolunk, akiket a koronavírus tett vállalkozóvá.

A Covid ugyanis ellátásilánc problémákat okozott, amely sok termelőcégnél lelassította vagy leállította a gyártást, ami az alkalmazottállomány kényszerű szűkítéséhez vezetett, ezáltal korábbi munkavállalókból munkanélküliek lettek. Ők próbáltak talpon maradni és pénzt keresni, így a vállalkozói életformát választották megélhetésük forrásaként. Erre jó példa lehet az ételfutárok esete. A Covid alatti intézkedéseknek köszönhetően számos vendéglátásban működő vállalkozás kényszerült bezárni (már ami az éttermi, helyben fogyasztást jelenti, hiszen a különböző kormányrendeletek miatt nem fogadhattak vendégeket). Azonban az ételek kiszállítása (és érintésmentes átadása) nem volt kizárva, így elképzelhető, hogy a futárok száma megnövekedett és ezt a növekedést látjuk a regisztrált egyéni vállalkozások számának növekedésében. Lehetséges, hogy ugyanaz az éttermi alkalmazott végezte a kiszállítást, de itt már nem alkalmazotti státuszban, hanem egyéni vállalkozóként. Illetve az is lehetséges, hogy az újonnan (más iparágban dolgozó) munkanélkülivé válók az ételkiszállításban tudtak elhelyezkedni egyéni vállalkozóként, ugyanis az ételkiszállító cégeknél bevett szokás, hogy nem alkalmazottként, hanem vállalkozóként, úgy nevezett „partnerként" dolgoznak együtt a futárokkal.

Ennél a pontnál mindenképpen meg kell említenünk az egyéni vállalkozás alapításának és adózásának előnyeit, mely szintén elősegíthette a regisztrált vállalkozások számának növekedését. Egyéni vállalkozást rendkívül kompatibilis módon lehet alapítani a Coviddal. Gyors, egyszerű és érintésmentes az ügyfélkapun keresztül történő ügyintézés, nem túlzás azt mondani, hogy percek kérdése az alapítás. Nincsenek ügyintézők, nincs szükség személyes érintkezésre ügyvéddel, jegyzővel és nem is időigényes. Ezek olyan jellemzők melyek a vállalkozói kedv realizálódását egy egyéni vállalkozás alapítása felé tolják el. A másik tényező a köztudatba beépült „katás vállalkozás" lehetősége. Bár nem csak egyéni vállalkozáshoz lehet választani kata-t, hanem akár betéti társaságoknál is, illetve egyéni vállalkozások nem csak a

kata szabályok szerinti adóterhelést választhatják, ám mégis nagy népszerűségnek örvend, amely így az expressz sebességű alapítás mellett költséghatékony adózást is garantál.

A működő vállalkozásokra vonatkozó következtetéseink során különbséget mutat a közkereseti és betéti társaságok csökkenő, valamint a korlátolt felelősségű társaságok növekvő tendenciája. Az összehasonlítás alapja lehet a működő vállalkozások tőkeerőssége közti különbségek, hiszen egy közkereseti vagy betéti társaság alapításához nagyságrendileg közel sem kell akkora tőkével rendelkezni, mint egy korlátolt felelősségű társaság 3 000 000 Forintos törzstőkéje esetében. Emiatt feltételezzük, hogy egy olyan válság, mint a pénzügyi vagy a Covid nem növelte a kevésbé tőkeerős vállalkozások túlélési rátáját.

A részvénytársaságok esetében most más volt megfigyelhető, itt egy kisebb visszaesést tapasztaltunk a 2008-as pénzügyi válságnál, ami visszavezethető a válság okaira, 2020-ban pedig stagnálást. Azt viszont mindenképpen látnunk kell, hogy a visszaesés egy jóval kisebb mértékű visszaesés, mint a közkereseti és betéti társaságoknál, így ebben az esetben is gondolhatunk a részvénytársaságok tőkeerősebb pozíciójára, amely miatt nagyobb eséllyel élik túl a válságokat, mint kisebb társaik.

A tőkeerősség kérdése már nem feltétlenül mondható el az egyéni vállalkozások esetében. Logikusan azt gondolnánk, hogy az egyéni vállalkozások is kevésbé tőkeerős vállalkozások, ami miatt a pénzügyi válság idején drasztikus visszaesést is látunk, ám a Covid alatt már nem. Ennek okait a válságok közti sokk különbségére vezetjük vissza. Mint ahogy a regisztrált vállalkozásoknál is említettük a pénzügyi válság esetén endogén sokkal kellett szembenézniük a vállalkozásoknak, ami rontotta a túlélési esélyeiket, ugyanis elmaradt a kereslet. Azonban ennél a pontnál feltétlenül meg kell jegyeznünk, hogy a 2008 utáni visszaesés ugyan jelentős volt, de közel sem akkora, mint amekkorára számítani lehetett, vagy mint amekkora visszaesés a köztudatban élt. A Covid időszakában viszont egy exogén sokkal találkozhattak a vállalkozások, amely adalékaként a kereslet megmaradt, csak időben egy kicsit el kellet tolódnia.

Úgy is mondhatjuk, hogy elraktározódott a kereslet, de ezt a vállalkozások sejthették, hogy amennyiben a járványügyi helyzet indokolttá teszi feloldódnak a kormányzati lezárási intézkedések, és a befagyasztott keresletet ki lehet olvasztani. A kereslet sikeres kiolvasztásához persze az is hozzátartozik, hogy a Covid válság többek között olyan ágazatokat érintett érzékenyen, mint amilyen a turizmus, amelynek sérülékenysége egy ilyen válság esetén könnyen meglátszik. Azonban a válság lecsendesedésével ezek a sérülések rendkívül gyorsan gyógyulnak, aminek következtében a fogyasztás gyorsan vissza tud térni. Ez különösen igaz a

Balaton turisztikai térségre, emiatt fontos volt, hogy ne szűntessék meg a tevékenységüket, csak tartsanak ki addig a pontig.

Összességében a regisztrált és működő vállalkozások esetében különböző irányú változásokat láttunk a pénzügyi és Covid okozta gazdasági válság kapcsán, ám tisztában vagyunk vele, hogy ezen vállalkozáshalmazt együttesen is értelmeznünk kell. A vállalkozások létrejötte (vagy éppen megszűnése) egymásra is hatással van, hiszen egy komplex, együttműködő rendszerről van szó. Így az egyik vállalkozástípusnál tapasztalt csökkenés okait kereshetjük a másik vállalkozástípusnál tapasztalt növekedésben is. Ennek az együtt mozgásnak magyarázataként gondolhatunk a vállalkozásokat érintő adózási szabályok változására, új adónemek (például 2013-ban kata és kiva) bevezetésére vagy régiek (például 2019-ben eva, 2022-ben kata) eltörlésére.

Az adónemek után végezetül néhány szóban még kitérünk az állami mentőcsomagok szerepére. A Covid alatt azt érzékeltük, hogy az állam segíteni akar a vállalkozásoknak átvészelni a válságot, gondoljunk csak a hiteltörlesztés moratóriumára, vagy éppen a kamatmentes hitelfelvételre az érzékenyen érintett szektorokban működő vállalkozások számára. A közterhek (például a szociális hozzájárulási adó mértékének) csökkentése vagy éppen a kata és átalányadó-fizetési kötelezettség megszűntetése, illetve az alkalmazottak bértámogatása a munkahelyek védelme érdekében is nagy segítség volt. Ezek mindenképpen arra ösztönözték a vállalkozásokat, hogy próbáljanak meg túlélni, és amint lezajlik az egészségügyi veszélyhelyzet minden visszaáll az előtte megszokott rendre.

Azonban prediktálható, hogy az állami mentőcsomagok csak késleltetni tudják a bekövetkező negatív változásokat az energiaválság következtében, ugyanis ebben a helyzetben – a Coviddal ellentétben – elengedte az állam a vállalkozások kezét, így nekik egyedül kell helytállni és az energiaválság következtében megemelkedő rezsi költségeket kigazdálkodni. Emiatt arra kényszerülnek, hogy termékeik/szolgáltatásaik árát megemeljék, ami pedig a fogyasztókon csapódik le. Ám az energiaválság a fogyasztókra is hat és itt már vélhetően nem lesz tapasztalható egy olyan elraktározódott kereslet, mint a Covid idején, a kereslet csökkenést fog mutatni. A csökkenő kereslet pedig arra kényszeríti a vállalkozásokat, hogy olyan döntéseket hozzanak, amellyel költséghatékonyan tudnak működni. Így például a Balaton turisztikai térségben működő vállalkozásoknál elképzelhető, hogy a kereslet elmaradása miatt az eddig four seasons módon működő vállalkozások átállnak az egy szezonos nyitvatartásra, ami viszont hiába költséghatékony, az energiaválság túléléséhez már kevés lesz.

6. ÖSSZEFOGLALÁS

Kutatásunk zárófejezetében összevetjük a pénzügyi világválság és a Covid következtében kialakult gazdasági válság hatásait a Balaton turisztikai térségben tevékenykedő vállalkozásokra vonatkozóan. Ahogy már korábban említettük a két válság legjelentősebb különbségét ezek természetében látjuk. A pénzügyi válság esetében egy endogén, a pandémia esetében egy exogén hatással nézünk szembe. Az összehasonlításánál meg kell jegyeznünk, hogy míg a pénzügyi világválság esetében egy tartós, mélyen beágyazódott válsággal találkoztunk, addig a Covid következményeként kialakult gazdasági válság egy kevésbé tartós, rövidebb válságként jellemezhető.

A pénzügyi világválság tartóssága és komoly pénzügyi hatása miatt általánosságban elmondható, hogy a válság iparágtól függetlenül érintett vállalkozásokat. Ezzel szemben a Covid okozta válság már nem így működött, hiszen itt voltak olyan ágazatok, amelyeket sokkal érzékenyebben érintett, itt kiemelnénk példaként a turizmust. Azonban azt is ki kell emelnünk, hogy amellett, hogy a Covid egyes ágazatokat érzékenyen érintett, előfordult az is, hogy egyes ágazatokat konkrétan előnyös helyzetbe pozícionált. Voltak ugyanis olyan vállalkozások, amelyek a Covid hatására megjelenő, új igények kielégítése miatt jöttek létre, vagy változtattak tevékenységet, gondoljunk csak az ételkiszállításra, vagy bármilyen online szolgáltatásra. Továbbá voltak olyan vállalkozások, amelyek bár érzékenyen érintett iparágban működtek, mégis előnyükre tudták fordítani a Covid által okozott bizonytalan helyzetet. Itt példaként említhetjük azokat a szállodaiparban működő vállalkozásokat, amelyek a Covid alatti bezárást arra használták fel, hogy felújítsanak. Normál körülmények között a felújító munkálatok során nem tudnak volna vendéget fogadni, így viszont ezt a mesterségesen generált holt időszakot maximálisan ki tudták használni ebből a szempontból. Az viszont sejthető, hogy inkább azok a vállalkozások voltak erre képesek, amelyek tőkeerős vállalkozások, így ez a kieső időszak nem veszélyeztette túlélésüket.

Fontos kiemelnünk, hogy kutatásunk során a Balaton kiemelt turisztikai térségben regisztrált és működő vállalkozások esetében ezek mennyiségi vizsgálatát hajtottuk végre, innen közelítettük meg a vállalkozások átrendeződését. Bár minőségi mutatókkal nem foglalkoztunk, így a vállalkozás pénzügyi, vagyoni vagy jövedelmi helyzetét nem vizsgáltuk, általánosságban valószínűnek tartjuk, hogy a vállalkozások tőkeerőssége vélhetőleg gyengült ebben az időszakban. Ennek a későbbiek során azért lesz fontos szerepe, mert választ kaphatunk arra, hogy ez a gyengülés mennyire tartós és mely vállalkozások lesznek képesek hosszú távon túlélni.

7. IRODALOMJEGYZÉK

Felhasznált irodalmak

Bródy, A. (1998) ‘A nagy hullám’, *Élet is Irodalom*, 42.évfolyam (48.szám).

Christiano, L. and Fitzgerald, T. (1998) ‘The Business Cycle: It is Still a Puzzle’, *Economic Perspectives*, 22. évfolyam (4.szám).

Comín, D. and Gertler, M. (2006) ‘Medium-Term Business Cycles’, *The American Economic Review*, 96. évfolyam (3.szám), pp. 523–551.

Debreceni J. and Fekete-Frojimovics Z. (2021) ‘A vendéglátás nemzetközi kutatási paradigmái a Covid19 árnyékában – Szisztematikus szakirodalmi áttekintés és egy koncepcionális keretmunka’, *Turizmus Bulletin*, 21(4), pp. 5–13. Elérhető: https://doi.org/10.14267/TURBULL.2021v21n4.1. Letöltés ideje: 2022.10.22.

Dewald, W. and Haug, A. (2004) ‘Longer-term Effects of Monetary Growth on Real and Nominal Variables, Major Industrial Countries, 1880–2001.’, *Working Paper* [Preprint], (382.szám).

Doliger, C. and Diebolt, C. (2006) *Economic Cycles under Tests: A Spectral Analysis*. Amsterdam: IOS Press.

Fáykiss, P. *et al.* (2018) ‘Az adósságfék-szabályok tapasztalatai a magyarországi lakossági hitelezésben’, *HITELINTÉZETI SZEMLE/FINANCIAL AND ECONOMIC REVIEW*, 17(1), pp. 34–61.

Fischer, D.H. (1996) *The Great Wave: Price Revolutions and the Rhythm of History*. New York: Oxford University Press.

Gál, Z. (2010) *Pénzügyi piacok a globális térben - A válság szabdalta pénzügyi tér*.Elérhető: https://mersz.hu/dokumentum/dj193ppagt__1/ Letöltés ideje: 2022.09.24.

Hammond, P.J. (2011) *Markets, politics, and democracy at Chicago. Taking economics seriously*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hayek, F. (2008) *Prices and Production and Other Works*. Cambridge: Ludwig von Mises Institute.

Hunyadi, L. and Vita, L. (2018) *Statisztika I.* Budapest: Aula Kiadó. Elérhető: https://mersz.hu/dokumentum/m365stegy__1/. Letöltés ideje: 2022.09.24.

Katits, E., Pogátsa, Z. and Zsupanekné Palányi, I. (2018) *A nemzetgazdasági konjunktúraciklusok és vállalati életciklusok - A NEMZETGAZDASÁGI KONJUNKTÚRACIKLUSOK ÉS VÁLLALATI ÉLETCIKLUSOK Modellek és bírálatok, avagy 2 in 1?!* Elérhető: https://mersz.hu/dokumentum/dj301ngkc__1. Letöltés ideje: 2022.10.15.

Keynes, J.M. (1936) *The General Theory of Employment, Interest and Money*. Lond: Palgrave MacMillan.

Kleinknecht, A. and van der Panne, G. (2006) *Who Was Right? Kuznets in 1930 or Schumpeter in 1939?* Amsterdam: IOS Press.

Kondratyev, N.D. (1980) 'A gazdasági fejlődés hosszú hullámai', *Történelmi Szemle*, 2, pp. 241–269.

Kristóf, T. (2016) 'Várható pénzügyi csődök, pénzügyi válságok [Expected financial failures and crises]', in, pp. 207–215.

Marshall, A. (1890) *Principles of Economics*. London: MacMillan Kiadó.

von Mises, L. (1981) *The theory of money and credit*. New York: Liberty Fund.

Neményi J. (2009) 'A monetáris politika szerepe Magyarországon a pénzügyi válság kezelésében', *Közgazdasági Szemle*, 56. évfolyam (5. szám), p. 29.

Romer, D. (2006) *Advanced Macroeconomics*. New York: McGraw-Hill Irwin.

Sebestyén, T. (2010) 'Félretermelési világválság a Kondratyev-tél zord időszakában', *Polgári Szemle*, 6.évfolyam (1.szám). Elérhető: https://polgariszemle.hu/archivum/51-2010-februar-6-evfolyam-1-szam/370-felretermelesi-vilagvalsag-a-kondratyev-tel-zord-idoszakaban. Letöltés ideje: 2022.09.09.

Sipos B. and Kehl D. (2007) 'Évszázados trendek és hosszú ciklusok az Amerikai Egyesült Államokban, Kínában és a világgazdaságban', *HITELINTÉZETI SZEMLE*, 6. évfolyam (3.szám), p. 35.

Sipos, B. and Kehl, D. (2011) *Excel parancsfájlok felhasználása a statisztikai elemzésekben*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar.

Smith, A. (1776) *A nemzetek gazdagsága*. Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

Solomou, S. (1987) *Phases of Economic Growth, 1850–1973 – Kondratieff Waves and Kuznets Swing*. Cambridge: Cambridge University Press.

Soros, G. (2008) *A 2008-as hitelválság és következményei*. Budapest: Scolar Kiadó.

Szöllősi-Cira, L. (2014) 'A világgazdasság konjunkturális fluktuációi hosszának mérése spektrálanalízissel', *Statisztikai Szemle*, 92.évfolyam (7.szám). Elérhető: https://www.ksh.hu/statszemle_archive/2014/2014_07/2014_07_736.pdf. Letöltés ideje:2022.10.09.

Túróczi I., Mester É. and Zéman Z. (2020) 'Magyarország versus Covid–19: intézkedések, tapasztalatok, jövőkép = Hungary versus Covid–19: Actions, Experiences and the Future', *POLGÁRI SZEMLE: GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT*, 16(1–3), pp. 78–93.

Végi, S., Csapó, J. and Törőcsik, M. (2020) 'Az új koronavírus (COVID-19) megjelenésének hatása a magyar lakosság turisztikai fogyasztói szokásaira-egy online felmérés elsődleges eredményei', *Országos Konferenciájának előadásai*, pp. 357–368.

Veress, J. (2012) 'A gazdasági és pénzügyi világválság gazdaságpolitikai következményei', *Statisztikai Szemle*, 91. évfolyam (4. szám).

Wallerstein, I. (1980) *The Modern World-System. Vol. II: Mercantilism and the Consolidation of the European World-Economy 1600-1750*. New York: Academic Press.

Walras, L. (1954) *Elements of Pure Economics*. London: George Allen & Unwin.

Egyéb források

40/2020 (III.11.) Korm.rendelet A *veszélyhelyzet kihirdetéséről*. Elérhető: https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/6ddbac40c788cb35b5bd5a5be4bb31294b59f9fc/megtekintes.Letöltés ideje: 2022.10.15.

46/2020. (III.16.) Korm.rendelet Az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány megelőzése, illetve következményeinek elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében elrendelt veszélyhelyzet során teendő intézkedésekről (III.). Elérhető: https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/c4210b08dd73832b3ca261193f85d508498c9718/megtekintes. Letöltés ideje: 2022.10.15.

48/2020. (III.19.) Korm.rendelet Az élet- és vagyonbiztonságot veszélyeztető tömeges megbetegedést okozó humánjárvány megelőzése, illetve következményeinek elhárítása, a magyar állampolgárok egészségének és életének megóvása érdekében elrendelt veszélyhelyzet során teendő intézkedésekről (IV.). Elérhető: https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/15e889f76087e5263e3edb54180d14b1d02211b6/megtekintes. Letöltés ideje: 2022.10.15.

61/2020. (III.23.) Korm.rendelet A koronavírus világjárvány nemzetgazdaságot érintő hatásának enyhítése érdekében szükséges azonnali intézkedésekről szóló 47/2020. (III. 18.) Korm. rendelet közterhekkel kapcsolatos részletszabályairól és egyes új intézkedésekről. Elérhető: https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/9ede64f74b967131f6e0b99bf4e092775ce6633c/megtekintes. Letöltés ideje: 2022.10.15.

71/2020 8III.27.) Korm.rendelet A kijárási korlátozásról. Elérhető: https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/19f1d27b1584ffb22ff468a3635013b9f1813b5e/megtekintes. Letöltés ideje: 2022.10.15.

92/2020 (IV.6.) Korm.rendelet A Magyarország 2020. évi központi költségvetésének a veszélyhelyzettel összefüggő eltérő szabályairól. Elérhető: https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/0862cb1d20ebfb25b36e95142f4e5f28ece35e6a/megtekintes. Letöltés ideje: 2022.10.15.

140/2020 (IV.21.) Korm.rendelet A Gazdaságvédelmi Akcióterv keretében a koronavírus-járvány gazdasági hatásainak mérséklése érdekében szükséges adózási könnyítésekről. Elérhető: https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/c7c34e5eb3b10a739d2ff56fa10d1e6f8942bb8c/megtekintes. Letöltés ideje: 2022.10.15.

144/2021 (III.27.) Korm.rendelet A védelmi intézkedések lépcsőzetes feloldásának első fokozatáról. Elérhető: https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/52aec38538ababeef179760ec07afd24f2c8757e/megtekintes. Letöltés ideje: 2022.10.15.

168/2020 (IV.30.) Korm.rendelet A védelmi intézkedésekről. Elérhető: https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/9c64e7fe063b644848c7a154b073c481466b4362/megtekintes. Letöltés ideje: 2022.10.15.

175/2021 (IV.15.) Korm.rendelet. Elérhető: https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/3799c1b107ff6a93ff2824f5c2636e3dbdef336e/megtekintes. Letöltés ideje: 2022.10.15.

194/2021 (IV.26.) Korm.rendelet A védelmi intézkedések lépcsőzetes feloldásának harmadik fokozatára tekintettel a veszélyhelyzet idején alkalmazandó védelmi intézkedéseket szabályozó kormányrendeletek módosításáról. Elérhető: https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/0012eabbdd41b625420afff9c09cd0672e477457/megtekintes. Letöltés ideje: 2022.10.15.

207/2020 (V.15.) Korm.rendelet A védelmi intézkedések következő üteméről. Elérhető: https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/31ddd4bc4f36460fbe6c4fa9b23a36228d7c7eee/megtekintes. Letöltés ideje: 2022.10.15.

264/2021 (V.21.) Korm.rendelet A védelmi intézkedések lépcsőzetes feloldásának ötödik fokozatára tekintettel a veszélyhelyzet idején alkalmazandó védelmi intézkedéseket szabályozó kormányrendeletek módosításáról. Elérhető: https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/131c0a0d4454de6ee3ae55d11a26ea9b47ddac05/megtekintes. Letöltés ideje: 2022.10.15.

431/2020 (IX.18.) Korm.rendelet A járványügyi készültségi időszak védelmi intézkedéseiről. Elérhető: https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/9287abd8e0c797ced326fd54142d31037898db67/megtekintes. Letöltés ideje: 2022.10.15.

479/2020 (XI.3.) Korm.rendelet A veszélyhelyzet idején alkalmazandó további védelmi intézkedésekről. Elérhető: https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/8cbd291e418e353982f0af40c3a77d83c5d62fd4/megtekintes. Letöltés ideje: 2022.10.15.

484/2020 (XI.10.) Korm.rendelet A veszélyhelyzet idején alkalmazandó védelmi intézkedések második üteméről. Elérhető: https://magyarkozlony.hu/dokumentumok/e35363d964683da1d1a8b57aa9220fe36dfb5f7f/megtekintes. Letöltés ideje: 2022.10.15.

2013.évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről. Elérhető: https://njt.hu/jogszabaly/2013-5-00-00. Letöltés ideje: 2022.10.15.

ECDC (2020) *COVID-19*, *European Centre for Disease Prevention and Control*. Elérhető: https://www.ecdc.europa.eu/en/Covid-19. Letöltés ideje: 2022.10.02.

Koronavirus.gov.hu (2020a) *Két százalékkal csökken a szociális hozzájárulási adó mértéke*. Elérhető: https://koronavirus.gov.hu/cikkek/ket-szazalekkal-csokken-szocialis-hozzajarulasi-ado-merteke Letöltés ideje: 2022.10.09.

Koronavirus.gov.hu (2020b) *Matolcsy György: 3000 milliárdos új forrás a pénzügyi rendszer védelmére*. Elérhető: https://koronavirus.gov.hu/cikkek/matolcsy-gyorgy-3000-milliardos-uj-forras-penzugyi-rendszer-vedelmere. Letöltés ideje: 2022.10.09.

Koronavirus.gov.hu (2021) *Szijjártó: újabb, a gazdaság gyors újraindítását támogató jogszabályokat fogadott el a kormány*. Elérhető: https://koronavirus.gov.hu/cikkek/szijjarto-

ujabb-gazdasag-gyors-ujrainditasat-tamogato-jogszabalyokat-fogadott-el-kormany. Letöltés ideje: 2022.10.09.

KSH (2020) *STADAT – 6.2.1.11. Munkanélküliségi ráta*. Elérhető: https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qlf027c.html. Letöltés ideje: 2022.10.09.

KSH (2021a) *20.1.2.6. Foglalkoztatási ráta, megye és régió szerint*. Elérhető: https://www.ksh.hu/stadat_files/mun/hu/mun0081.html. Letöltés ideje: 2022.10.09.

KSH (2021b) *27.1.1.22. A kereskedelmi szálláshelyek vendégforgalma turisztikai régiónként*. Elérhető: https://www.ksh.hu/stadat_files/tur/hu/tur0021.html. Letöltés ideje: 2022.10.09.

KSH (2021c) *A többnapos turisztikai célú belföldi utazások időtartama célrégió szerint*. Elérhető: https://www.ksh.hu/stadat_files/tur/hu/tur0014.html. Letöltés ideje: 2022.10.09.

KSH (2021d) *Bruttó államadósság a GDP arányában – Fenntartható fejlődés indikátorai*. Elérhető: https://www.ksh.hu/ffi/4-5.html. Letöltés ideje: 2022.10.09.

KSH (2022) *27.9.1.5. A kereskedelmi szálláshelyeken eltöltött külföldi és belföld vendégéjszakák turisztikai régiónként havonta, évkezdettől kumulált*. Elérhető: https://www.ksh.hu/stadat_files/tur/hu/tur0057.html. Letöltés ideje: 2022.10.09.

Magyar Turisztikai Ügynökség (2020) *11 turisztikai térség: TÉRKÉP és TELEPÜLÉSLISTA*. Elérhető: https://mtu.gov.hu/cikkek/11-turisztikai-terseg-terkep-es-telepuleslista-1918. Letöltés ideje: 2022.10.27.

Mankiw, G. (2009) 'Greg Mankiw's Blog: Anna Schwartz on the Bernanke Fed'. Elérhető: http://gregmankiw.blogspot.com/2009/07/anna-schwartz-on-bernanke-fed.html. Letöltés ideje: 2022.10.09.

WHO (2020) *WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 - 11 March 2020*. Elérhető: https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-Covid-19---11-march-2020. Letöltés ideje: 2022.10.09.

Worldbank (2022) *GDP growth (annual %) - Hungary | Data*. Elérhető: https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=HU. Letöltés ideje: 2022.10.09.